

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ 24 • ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1979 • ΚΙΣΛΕΒ 5740

וַיְקֹחַ ה' אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם
וַיְנַחֵהוּ בְּגַן עֵדָן לְעָבְדָה וְלִשְׁמָרָה

«Καὶ ἔλαβε Κύριος δὲ Θεός τὸν Ἀδάμ καὶ ἐθεσε τούτον ἐν τῷ κήπῳ τῆς Ἐδέμ διὰ νὰ ἐργάζηται αὐτὸν καὶ νὰ φυλάτῃ αὐτὸν»
(Γεν. 2 : 15).

Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Σ' ΑΥΤΟ τό τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ μας δημοσιεύονται, μεταξύ τῶν ἄλλων, δύο ἄρθρα πού ἀναφέρονται στὶς σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων κατά τήν ἀρχαιότητα.

ΦΟΡΕΙΣ ἐνός μεγάλου καὶ ἀξεπέραστου πολιτισμοῦ οἱ Ἑλληνες καὶ δυναμικοὶ κυρίαρχοι γειτονικῆς περιοχῆς οἱ Ἰουδαῖοι δέν μπορεῖ παρά νά ἥρθαν σὲ ἐπαφή: νά συνεργάστηκαν, νά διαφώνησαν, νά βάδισαν μαζί ἢ καὶ χωριστά, μέ μια λέξη νά ἀλληλοεπηρεάστηκαν.

ΥΠΗΡΞΑΝ, ὅμως, καὶ Ἐβραῖοι πού ἔζησαν μέσα στήν ἑλληνική ἐπικράτεια. Τό ἔνα ἀπό τά ἄρθρα πού δημοσιεύονται ἀναφέρεται, ἀκριβῶς, στούς Ἐβραίους τῆς Σπάρτης.

ΜΕ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΗ ἀπό τούς Ἑλληνες θρησκεία — τήν ἐποχή πρίν καὶ μετά τό Χριστό — οἱ Ἐβραῖοι ἦταν φυσικό νά διαμορφώσουν τό δικό τους τρόπο ζωῆς, τά δικά τους ἥθη καὶ ἔθιμα, τό δικό τους πνεῦμα. Αύτό δέν συνέβη μόνο στήν Ἐλλάδα, στήν ἀρχαιότητα. Συνέβη σ' δλες τίς χῶρες, δπου ἔζησαν καὶ ζοῦν Ἐβραῖοι, ἀνεξάρτητα σν ἔφτασαν ἐκεῖ ὕστερα ἀπό διωγμούς ἢ μέ τή δική τους θέληση.

ΣΤΗ ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΗ αὐτή διαβίωση, πού διαρκεῖ περίπου 40 αιώνες, οἱ Ἐβραῖοι ἔγιναν ἰσότιμοι πολίτες τῶν διαφόρων χωρῶν. Μέ τά ἵδια δικαιώματα καὶ τίς ἕδιες ὑποχρεώσεις τοῦ κάθε πολίτη. Συγχωνεύτηκαν στήν κοινωνική, οἰκονομική, πολιτιστική καὶ πολιτική ζωή αὐτῶν τῶν χωρῶν, ἔγιναν ἔνα. Κράτησαν μόνο χωριστά τίς ἐπιταγές τῆς δικῆς τους θρησκείας.

ΑΥΤΗ Η ΕΜΜΟΝΗ τῶν Ἰουδαίων στή θρησκεία τους δέν εἶναι κάτι πού εἶναι μεμπτό. Δέν εἶναι κάτι γιά τό δποϊο μποροῦν νά κατηγορηθοῦν. Σέ περιόδους θρησκευτικῆς ἐλευθερίας κι ἀνεξιθρησκείας, δπου οἱ δπαδοί τῆς κάθε θρησκείας τυγχάνουν σεβασμοῦ καὶ προστασίας, ἡ πίστη τῶν Ἐβραίων στίς θρησκευτικές τους πεποιθήσεις καὶ δόγματα εἶναι κάτι, νομίζουμε, πού μᾶς τιμᾶ.

ΤΟ ΟΤΙ ἐπί σειρά αιώνων — πάρ' δλους τούς θρησκευτικούς καὶ φυλετικούς διωγμούς, τίς ταλαιπωρίες, τίς ἔξοντώσεις, τούς κατατρεγμούς — παραμένουμε πιστοί στή θρησκεία μας, τή θρησκεία τοῦ Ἐνός καὶ Μοναδικοῦ Θεοῦ, εἶναι κάτι γιά τό δποϊο, ἐμεῖς τουλάχιστον, αἰσθανόμαστε περήφανοι.

ΣΕ ΜΙΑ, μάλιστα, ἐποχή κρίσεως τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος, ἡ δική μας ἀμετακίνητη πίστη εἶναι κάτι πού νομίζουμε δτι βοηθᾶ καὶ παρακινεῖ τήν Ἀνθρωπότητα νά ξαναβρεῖ τό δρόμο τοῦ θρησκευομένου ἀνθρώπου, πρός τήν δποιαδήποτε θρησκεία.

Από τήν έναρξη των έργασιων τής Συνδιασκέψεως.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΗ ΜΕΤΑΞΥ ΘΕΟΛΟΓΩΝ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΕΚΠΡΟΣΩΠΩΝ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑΪΣΜΟΥ

Θεολόγοι τής Όρθοδοξου Εκκλησίας και έκπροσωποι τού Ιουδαϊσμού συναντήθηκαν στό Βουκουρέστι, 29 - 31 Οκτωβρίου 1979, γιά μιά άκαδημαϊκή θεολογική συνδιάσκεψη. Η συνάντηση έλαβε χώρα ύπό τήν αιγίδα τού Πατριάρχου τής Ρουμανικής Όρθοδοξου Εκκλησίας και τού Αρχιραββίνου Ρουμανίας. Η συνάντηση αυτή άποτελούσε τή συνέχιση τής συναντήσεως τής Λουκέρνης, Μάρτιος 1977, κατά τήν δοπία είχε άποφασισθεί ή έναρξη μᾶς σειρᾶς παρομοίων συνδιασκέψεων.

Η συνάντηση τού Βουκουρεστίου ήλθε σάν άποτέλεσμα τῶν κοινῶν προσπαθειῶν τού Όρθοδοξου Κέντρου τού Οίκουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως στό Chambesy ('Ελβετία) καί τής Διεθνούς Ιουδαϊκής Επιτροπῆς γιά τής Διαθρησκευτικές Συνδιαλαγές, (Δ.Ι.Ε.Δ.Σ.).

Οι Όρθοδοξοι συμμετασχόντες ήσαν άπό τή Ρουμανία, Βουλγαρία, Έλλάδα, Κύπρο, Γαλλία, καί Έλβετία. Οι Ισραηλίτες συμμετασχόντες ήσαν άπό τό Ισραήλ, Ρουμανία, Έλβετία, Έλλάδα, Γαλλία καί Ήνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Τό θέμα τής συνδιασκέψεως ήταν: «Παράδοση καί Κοινότης στόν Ιουδαϊσμό καί τήν Όρθοδοξο Εκκλησία». Τῶν συνεδριάσεων προβίρευσαν δ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Τρανουπόλεως Δαμασκηνός, διευθυντής τού Όρθοδοξου Κέντρου τού Οίκουμενικού Πατριαρχείου καί δ καθηγητής Shemaryahu Talmor, τού Εβραϊκού Πανεπιστημίου τής Ιερουσαλήμ, Πρόεδρος τής Δ.Ι.Ε.Δ.Σ.

Η Α.Π. δ Πατριάρχης τής Ρουμανικής Όρθοδοξου Εκκλησίας καί ή Α.Ε. δ Αρχιραββίνος τής Ρουμανίας παρέθεσαν δεξιώσεις πρός τιμήν τῶν συμμετασχόντων στό Πατριαρχικό Μέγαρο καί τό Ισραηλιτικό Κοινοτικό Κέντρο άντιστοίχως.

Οι συμμετασχόντες της Συνδιασκέψεως ήσαν:

Ίστραπλίτες:

- Raabtinoz Balfour Brickner, "Ενωση Αμερικανικών Εβραϊκών Συναγωγών, Νέα Υόρκη.
- Dr. Andre Chouraqi, 'Ιουδαϊκή Επιτροπή Ισραήλ έπι των Διαθρησκευτικών Διαβουλεύσεων, Ιερουσαλήμ.
- Michael J. Klein, Παγκόσμιο Εβραϊκό Συνέδριο, Γενεύη.
- Dr. Gerhart M. Rieger, Παγκόσμιο Εβραϊκό Συνέδριο, Γενεύη.
- Dr. Moses D. Rosen, Αρχιράββινος Ρουμανίας, Βουκουρέστι.
- Raabtinoz 'Ηλίας Σαμπετά, Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο, Αθήνα.
- Zachariah Shuster, Αμερικανική Ιουδαϊκή Επιτροπή, Παρίσιο.
- Καθηγητής Israel Singer, Παγκόσμιο Εβραϊκό Συνέδριο, Νέα Υόρκη.
- Καθηγητής Shemaryahu Talmor, 'Ιουδαϊκή Επιτροπή Ισραήλ έπι των Διαθρησκευτικών Διαβουλεύσεων, Ιερουσαλήμ.
- Καθηγητής Michael Wyschogrod, Συμβούλιο Συναγωγών Αμερικής, Νέα Υόρκη.

Όρθοδόξοι:

- Αίδεσ. Καθηγ. Dumitru Abrudan, Ινστιτούτο Θεολογίας, Sibiu, Ρουμανία.
- Έπισκοπος Antoine, Τοποτηρήτης Πατριαρχείου Βουκουρέστι.
- Αίδεσ. Cyril Argenti, Μασσαλία.
- Αίδεσ. Καθηγητής Ion Bria, Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών, Γενεύη.
- Αίδεσ. Emilian Cornescu, Ινστιτούτο Θεολογίας, Βουκουρέστι.
- Μητροπολίτης Τρανουόπλεως Δαμασκηνός, Όρθοδοξο Κέντρο Chambesy, ('Ελβετία).
- Αίδεσ. Elias Jones - Golitzin, Ινστιτούτο Βιβλικών Μελετών, Θεολογική σχολή Λωζάνηνη.
- Αίδεσ. Βασιλείος Καραγιάννης, Όρθοδοξο Κέντρο Chambesy, ('Ελβετία).
- Αίδεσ. Καθηγ. Ιωάννης Σ. Ρωμανίδης, Πανεπιστήμιον Θεσ/νίκης.
- Ύφηγητής Slavco Valcanov Slavon, Θεολογική Ακαδημία, Σόφια.

Παραπτηρέτες:

- Αίδεσ. Καθηγ. Mircea Chialda, Ινστιτούτο Θεολογίας, Βουκουρέστι.
- Αίδεσ. Καθηγ. Athanase Negotta, Ινστιτούτο Θεολογίας Βουκουρέστι.
- Αίδεσ. Nikolai Goranov, Βουλγαρική Όρθοδοξη Ενορία, Βουκουρέστι.
- Αίδεσ. Dr. Zarch Baronian, Αρμενική Έπισκοπή, Βουκουρέστι.

Στή Συνδιάσκεψη παρουσιάστηκαν οι άκολουθες μελέτες:

- «Παράδοση και κοινωνία στόν 'Ιουδαϊσμό», από τόν καθηγητή Michael Wyschogrod (City University Νέας Υόρκης).
- «Ο ρόλος της Βίβλου στήν Όρθοδοξη παράδοση», από τόν Αιδεσμώτατο Elias Jones - Golitzin (Ινστιτούτο Βιβλικών Μελετών, Θεολογική Σχολή Λωζάνης).
- «Παράδοση και Βίβλος στήν Όρθοδοξη Εκκλησία», από τόν Αίδεσ. Cyril Argenti (Μασσαλία).
- «Ο ρόλος τών διαφόρων παραδόσεων στή ζωή της Όρθοδοξου Εκκλησίας», από τόν Αίδεσ. Dumitru Abrudan (Ινστιτούτο Θεολογίας, Sibiu, Ρουμανία.).
- «Είρηνη και δικαιοσύνη στή βιβλική παράδοση», από τόν ύφηγητή Slavco Valcanov Slavon, (Θεολογική Ακαδημία, Σόφια).
- «Η Ιουδαϊκή Κοινότης υπό τό πρόσμα της Ιουδαϊκής Παραδόσεως», από τόν καθηγητή Israel Singer (City University, τής Νέας Υόρκης).

Η συζήτηση περιεστράφη πάνω στίς σχέσεις Γραφής και Παραδόσεως,

μέ μία έμφαση στήν έπειγηση τής Γραφής κατά τήν Παράδοση. Άμφοτερες οι πλευρές συνεφώνησαν ότι ή έπειγηση είναι άλληλένδετη μέ τό κείμενο τής Γραφής. Παράδοση είναι, κατά την πρώτην και κύριο λόγο, η παράδοση τής 'Αποκαλύψεως. Άμφοτερες οι πλευρές τόνισαν ότι ή Γραφή και ή Παράδοση, δημιουργήθηκαν μέσα σε μία κοινωνία πίστεων πού τίς διαφύλασσει, τίς έπειγει και τίς έφαρμόζει στήν άδιάκοπη ζωή της, σάν τήν άρχη και τήν πηγή της ταυτότητός της.

Η Γραφή και ή έπειγηση της έκπτηγάζει και άποτελεί μέρος τής 'Αποκαλύψεως, ή πηγή τής δοπίας είναι ή Θεός, πού ύπεκάλυψε 'Εαυτόν στόν Μωϋσή πάνω στό όρος Σινά.

Η Ιουδαϊκή Παράδοση τής 'Αποκαλύψεως, τής γραπτής και τής προφορικής Τορά πάνω στό όρος Σινά, παραλληλίζεται στήν Όρθοδοξη χριστιανική Παράδοση. Σύμφωνα μ' αυτή τήν Παράδοση ό Θεός άπεκάλυψε στό Σινά τήν «άκτιστη» θεία Δόξα Του και ούτω ένέπνευσε τόν Μωϋσή νά παραδώσει στόν έκλεκτό λαό Του τόν «κτιστό» ή γραπτό Νόμο.

Η συζήτηση κατέστησε σαφές ότι ή

θεϊκή άποκάλυψη τού 'Εαυτού Του στόν Μωϋσή είναι υψηστης σημασίας γιά τήν Ιουδαϊκή και τήν Όρθοδοξη Χριστιανική κατανόηση τής πίστεως και τής πνευματικότητος.

"Εγινε δεκτό ότι, παρόλες τίς πολύ γνωστές διαφορές πίστεως, ύπαρχουν πεδία ταυτότητος και διμοιότητος μεταξύ Χριστιανισμού και Ιουδαϊσμού, πού άξιζει νά διερευνηθούν μέσα στά πλαίσια ένός συνεχιζομένου διαλόγου.

'Επιπλέον, προτάθηκε ή διερεύνηση τών συμπερασμάτων τών έννοιων πού συνεζητήθησαν, άναφορικά μέ τήν πνευματική και κοινωνική ζωή τής Ιουδαϊκής Κοινότητος και τής Όρθοδοξου Έκκλησίας.

"Η A.E. Dr. Moses D. Rosen, 'Αρχιράββινος Ρουμανίας και θεοφίλ. Έπισκοπος Antoine, Τοποτηρήτης τού Πατριαρχείου, παρουσίασαν έκθεσεις περί τής θρησκευτικής ζωής στή Ρουμανία από τήν Ιουδαϊκή και τήν Όρθοδοξη σκοπιά.

"Ο Dr. Gerhart M. Rieger, Γενικός Γραμματεύς τού Παγκοσμίου Εβραϊκού Συνέδριου, έκανε άνασκόπηση τών κυριωτέρων έβραϊκών ένδιαφερόντων και προβλημάτων σέ όλο τόν κόσμο. Ο Σεβασμ. Μητροπολίτης Δαμασκηνός ένημέρωσε τήν Συνδιάσκεψη περί τών κυριωτέρων έξελίξεων στή ζωή τής Όρθοδοξου Έκκλησίας.

ΠΕΡΙ ΤΟΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΗ Μ. ΦΡΙΖΗ: 'Η άκριβης θέσης όπου έφουεθε

‘Ο Διευθυντής τού 5ου 13θεσίου Δημοτικού Σχολείου Θεσσαλονίκης κ. N. Παπανικολάου γράφει στά «Χρονικά»:

“Ο ήρωας δέν έπεισε είς Καλπάκι, ώς άνακριβώς άναγράφεται είς δημοσίευμα τής έφημερίδος «Καθημερινή», άλλα είς τα πρό της Πρεμετής, χωρία τής Βορείου 'Ηπείρου, έδαφη. Ως μας διηγήθη έξαδελφός μας, έφεδρος άνθυπιατρος τότε, τελών ύπο τάς διαταγάς του, διαμένων σήμερον είς Αθήνας, άναπτηρος πολέμου, τραυματισθείς άκριβώς τήν ήμέραν και ιήν ωραν τού θανάτου τού συνταγματάρχου, έβαινεν πρός Πρεμετήν ότε άνεφάνσαν τά δερπόλανα. Έφιπτον άντα τόν έφωναδαν άπαντες νά κατέληθη, ούτος δέ άπηντησε άγερώχως: «Ολες οι σφαίρες δέν σκοτώνουν. Πρέπει νά γραφή τό δονούμα σου». Και έπεισε δρθιος ώς πεθαίνουν δρθια τά δένδρα. Τοΐς πάσι γνωστόν, δέν έφονεύθη είς Καλπάκι και ούχι τάς πρώτας ήμέρας τού πολέμου, ώς γράφεται άνακριβώς, άλλα τόν Δεκέμβριον 1940, ότε δι στρατός μας μετά τάς λαμπράς νίκας εύσικετο έντός τού Βορειοηπειρωτικού έδάφους...»

ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΔΡΑΣΗ

Βρέθηκε λοιπόν ότι διάλεξανδρος, γιός του Φίλιππου, Μακεδόνας ἀπό τό κράτος τῶν Χετταίων, βασιλιάς ἥδη τῆς Ἑλλάδας, κατατρόπωσε τό Δαρεῖο, βασιλιά τῶν Περσῶν καὶ τῶν Μήδων. (Ι Μακκαβαῖοι, 1, 1.)

Κατά τή διάρκεια τοῦ IV π.Χ. αιώνα, τό κέντρο βάρους τῆς πολιτικῆς ισχύος τοῦ ἀρχαίου κόσμου, μεταποίησε πρός τή Δύση. Αύτή ἡ μεταβολή, μεγάλης καὶ ἀποφασιστικῆς ιστορικῆς σημασίας, εἶχε τός ρίζες της ἔνα αἰώνα πρίν, σέ δύο σπουδαῖες μάχες, στίς ὅποιες οἱ Ἕλληνες ἀντιτάχθηκαν στήν προέλαση τῶν Περσῶν: τή Μάχη τοῦ Μαραθῶνα (490 π.Χ.) ὅπου νικήθηκε ὁ Δαρεῖος ὁ Α', καὶ τήν ἡπτα πού ὑπέστη δικαιονοπράσινος περσικός στόλος στή Σαλαμίνα (480 π.Χ.).

Στά 333 π.Χ. ἡ νίκη πού κέρδισε διάλεξανδρος (336 - 323 π.Χ.) στήν Ίσσο, ἔναντίον τοῦ Δαρείου τοῦ Γ' (336 - 331 π.Χ.) ἔξασφάλισε στούς Μακεδόνες κυρίαρχο ρόλο στό σύνολο τῶν ἔθνων τής ἑποχῆς ἐκείνης. Ἡ κατάκτηση τῆς Αιγύπτου ἦταν ὁ πρώτος στόχος τοῦ εἰκοσιτετράχρονου μονάρχη. Ἐπί κεφαλῆς ἐνός στρατού πού περιελάμβανε 32.000 πεζομάχους καὶ 5.000 ἵππεις, ξεκίνησε γιά τό Νότο, συνοδευόμενος διά θαλάσσης ἀπό στόλο 160 πλοίων. Γιά δύο φορές ὁ Ἀλέξανδρος σταμάτησε στήν συρο - παλαιοτιναϊκή ἀκτή. Ἡ πρώτη φορά ἦταν στήν Τύρο, μιά ίσχυρή ἀκρόπολη. Ὁ Μακεδόνας πραγματοποίησε ἐκεί ἔνα στρατηγικό θαῦμα, ὅταν ἔχτισε ἔνα ἐπίχωμα, μήκους 600 μέτρων, γιά νά περιζώσῃ τήν ἀκτή της κυκλική. Ἡ προστασία τῶν ἐργασιῶν, ἔξασφαλίστηκε ἀπό μιά κινητή «πολεμική μηχανή» σάν στέγη, πού σχημάτιζαν οι πο-

λεμιστές ὑψώνοντας τίς ἀσπίδες τους πάνω ἀπό τά κεφάλια τους. Παρ' ὅλα αύτά οι ἐργασίες ἐμποδίζονταν ἀπό μιά συνεχῆ βροχή θλημάτων. Στό μεταξύ, τά στρατεύματα τοῦ ίδιοφυή στρατηγοῦ εἶχαν τοποθετηθῆ σε πανύψηλους πύργους πού μετακινούνταν μέροδες, καὶ πού ἦταν προορισμένοι νά δεχτούν στά πολλά τους πατώματα τοξότες καὶ ἐλαφρού πυροβολικοῦ. Ἠταν ἔφοδισμένοι μέρια στενή γέφυρα, ἡ δοπιά ἐπέτρεπε τήν ἐπίθεση ἀπό ψηλά, πάνω ἀπό τούς τοίχους τοῦ πέριβολου. Σέ καρμία ἐποχή δέν χρησιμοποιήθηκε τέτοιο είδους πολεμικό μηχάνημα τόσο τεράστιο καὶ τόσο δυνατό: τό ύψος πού ἔφθανε ἦταν 50 μέτρα, εἶχε ώς 20 ὀρόφους, ἀπό τούς δοπούς διαφόρες δέσποιζε τών ποιό ψηλῶν ὄχυρωμάτων τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Ὁπότε, ὅταν μετά ἐπτά μῆνες προετοιμασία, αὐτά τά τέρατα πλησίασαν τήν Τύρο, τό μέχρι τότε ἀπόρθητο ναυτικό προπύργιο ἔπεσε

Ἡ θρυλική συνάντησις τοῦ Μεγάλου Ἀλέξανδρου μέ τόν Ἀρχιερέα Γιαδδοῦ, στήν τοποθεσίᾳ Τσοφίμ, βορείως τῆς Ἱερουσαλήμ. (Σχέδιο κ. Ιουλίου Καΐμη).

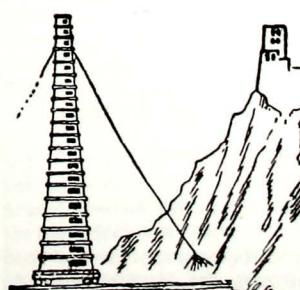
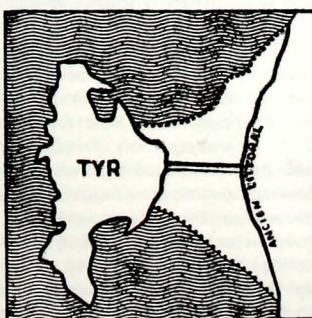
εὔκολα.

Τό δεύτερο ἐμπόδιο στό δρόμο γιά τήν Ἀλέξανδρεια, ἦταν ἡ Γάζα, ἡ παλιά πόλη τῶν Φιλισταίων. Ἐκεῖ ἡ πολιορκία δέν κράτησε πάνω ἀπό δύο μῆνες. Ἀμέσως μετά, δι δρόμος γιά τήν Αἴγυπτο ἦταν ἀνοιχτός.

Οι Ἐβραῖοι τότε, θά ἐπρεπε ὅπωσδηποτε νά ἡξεραν τήν ἔξελιξη τῶν γεγονότων. Σέ καρμία περίπτωση δέν μπορούσαν νά ἀγνοήσουν τήν πολιορκία τῆς Γάζας οὔτε, πολύ περισσότερο, τίς ἀλλεπάλληλες μετακινήσεις τῶν στρατευμάτων στήν ἀκτή. Παρ' ὅλα αύτά ή Βίβλος ἀποσιωπά τό θέμα αύτό, γιά ἐνάμισυ περίπου αἰώνα πού οἱ Ἕλληνες ἔχαν τήν υπεροχήν. Ἀπό Ιστορικῆς πλευρᾶς δέν μᾶς λέει τίποτα μετά τό τέλος τοῦ Ίσραήλ καὶ τῆς Ιουδαίας καὶ τή θεμελίωση τῆς ἔβραικῆς θεοκρατίας, καὶ ἀρχίζει πάλι τήν Ιστόρηση τότε πού ἀρχίζουν οἱ ἀγώνες τῶν Μακεδόνων.

Εύτυχῶς γιά μᾶς, δι Ἐβραῖος Ιστορικός Ἰωσήφ Φλάβιος, κάλυψε τό κενό αύτό, κάνοντάς μας μιά λεπτομερῆ ἀφήγηση τῆς ἐκστρατείας πού δι Ἑλληνας κατακτητής διηύθυνε κατά μῆκος τοῦ συρο - παλαιοτιναϊκοῦ τόπου. Μᾶς πληροφορεῖ διτι διάλεξανδρος θά πήγαινε στήν ιερουσαλήμ μετά τήν κατάκτηση τῆς Γάζας κι διτι ἐκεῖ θά γινόταν δεκτός μέ μεγάλες τιμές ἀπό τόν ἀρχιερέα Ιαδδα. Ο βασιλιάς θά ἔκανε μιά προσφορά στό ναό καὶ θά διόγανωντες διασκεδάσεις γιά χάρη τοῦ λαοῦ. Είναι πολύ πιθανόν διτι διάλεξανδρος, ἔχοντας χάσει 9 μῆνες μπροστά στήν Τύρο καὶ τή Γάζα, δέν θά εἶχε τόν χρόνο νά προσφέρει στόν Ιουδαϊκή πρωτεύουσα, καὶ θά προτίμησε νά ἐπισπεύσῃ τήν ἐπίθεση κατά τῆς Αιγύπτου, ἀφήνοντας σ' ἔναν ἀπό τούς στρατηγούς του τήν

Ἀριστερά τό ἐπίχωμα τῶν 600 μέτρων πού ἔχτισε διάλεξανδρος γιά νά περιζώσῃ τήν Τύρο κυκλικά. Δεξιά δι πύργος μέ τίς ρόδες, ύψους 50 μέτρων, πού χρησιμοποίησαν οι Μακεδόνες.

φροντίδα νά τερματίση τήν κατάκτηση τού έσωτερικού τῆς χώρας, πράγμα πού έγινε άρκετά ευκολα. Μόνο ή πρωτεύουσα τῆς Σαμάρειας πρόβαλε μιά κάποια ἀντίσταση, πράγμα πού τῆς κόστισε τήν ἐγκαθίδρυση Μακεδονίκης ἀποικίας ἀκριβώς στὸν χώρο της.

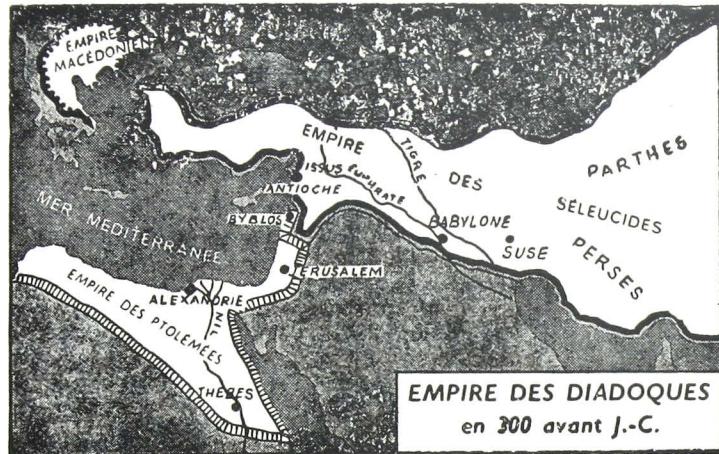
Όσο γιά τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν ἐπαρχία τῆς Ἰουδαίας, φαίνεται ότι ὑποδουλώθηκαν ἀμέσως. Κανένα σύγχρονο στοιχεῖο δέν ὑπάρχει πού νά μᾶς ἀποδεικνύει μιὰ στοιχειώδη, ἔστω, ἀντίσταση. Μέ τα στοιχεῖα δηλαδή πού έχουμε, ἡ ἐπίσκεψη τοῦ Ἀλέξανδρου στὸν πόλη μπορεῖ θαυμάσια νά θεωρηθῇ σάν μυθος μέ μιά κάποια δόση ἀλήθειας. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἀποδεικνύεται ότι δὲ Ἑλληνας κατακτητής εἶδε μέ συμπάθεια τὸ σχῆμα ζωῆς, ἔτι δηποτες εἶχε διαμορφωθῆ στὴν μικρὴ αὐτὴ γωνιά τῆς θεοκρατίας. Αὐτὸ συνομολογείται καὶ ἀπό τὰ συμπεράσματα τῶν ἀρχαιολόγων, πού δέν βρήκαν τὸ παραμικρὸ ἱκνος κατακτητῆς ἡ εἰσβολῆς ἀπό τοὺς Ἑλληνες.

Γιά ἀντεκδίκηση, ἡ Σαμάρεια ἔξελιχτηκε σὲ ἴσχυρό ἑλληνικό φρούριο (322 π.Χ.). Εἰδοίκι τῆς ἐποχῆς ἔκείνης ἐπιστρατεύτηκαν καὶ ἔφτιαξαν μιὰ σειρά ἀπό στρογγυλούς πύργους, στηριγμένους σὲ ἔνα ἀρχαῖο μεγάλο περίβολο, πού χρονολογείται ἀπό τὴν ἐποχὴ πού ἡ πόλη ἦταν πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰσαράη.

Στὴν Αἴγυπτο, ὅπου έγινε δεκτός σάν ἐλευθερωτής, ὁ Ἀλέξανδρος πέρασε τὸ χειμῶνα τοῦ 332 πρὸς 331 π.Χ. Στὸ ἄκρατο σημεῖο τοῦ Δέλτα τοῦ Νείλου ἰδρυσε τὴν πόλη Ἀλεξάνδρεια, στὴν δοπία ἀπένεινε τὸ ρόλο τῆς μητρόπολης τοῦ καινούργιου κόσμου· πράγματι σὲ πολὺ λίγο καιρῷ έγινε τὸ κέντρο μιᾶς πολιτιστικῆς δραστηριότητας πού τράβηξε στὸ χώρο τῆς τὰ πιό σπουδαῖα πνεύματα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ κόσμου.

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἵδρυσής της, ὁ Ἀλεξανδρός ἀπέκτησε μιὰ ἔξουσία πού ἀποδείχτηκε πολὺ μεγάλης σημασίας γιά τὰ ἐπόμενα χρόνια. Ἐδωσε στούς Ἐβραίους — ἀπόγονους τῶν ἔξοριστων καὶ τῶν φυγάδων τῆς βαβυλωνιακῆς ἐποχῆς — τὰ ἴδια δικαιώματα πού εἶχαν καὶ οἱ ίδιοι οἱ ὑπέρκοισι του! Οι διάδοχοι τοῦ Μακεδόνα δέν ἔφεραν ἀλλαγές στὴ στάση αὐτή, καὶ στὴν δοπία ὀφείλουμε τὸ γεγονός διτὶ ὁ Ἀλεξάνδρεια ἔγινε σιγά - σιγά ἔνα ἀπό τὰ κυριώτερα κέντρα συγκεντώσεως τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ.

Πρέπει νά περιμένουμε τὴν ιστορία τῶν Ἀποστόλων, γιά νά ἀναφέρη, γιά πρώτη φορά, ἡ Ἀγ. Γραφή τὸ ὄνομα τῆς πόλης πού ἰδρυσε δὲ Ἀλέξανδρος: «Ἐν τῷ μεταξύ ἔνας Ἐβραῖος, γεννη-

Μετά τέ θάνατο τοῦ Ἀλέξανδρου, ἡ αὐτοκρατορία του διαμελίστηκε σὲ τρία βασίλεια.

μένος στὴν Ἀλεξάνδρεια, δὲ Ἀπωλλώς, ἥρθε στὴν Ἔφεσο· ἥταν ἔνας ἀνθρώπος μέ διδιάτερη εὐφράδεια καὶ πολύ κατάρρητη γνώση τῶν Γραφῶν» (Πράξεις, XVIII, 24).

Κατά τὴν διάρκεια μιᾶς ἀπό τὶς στρατηλασίες, γιά μιά κατάκτηση ἀπό τὶς πιό μεγάλες τῆς ιστορίας, δὲ Ἀλέξανδρος πέρασε γιά ὅλη μιὰ φορά ἀπό τὴν Παλαιστίνη. Εἶχε ἐκινήσει γιά νά ὑποτάξῃ ὅλα τὰ κράτη τοῦ ἀρχαίου ἀνατολικοῦ κόσμου κι ἔφασε μέχρι τὸν Ἰνδό ποταμό, περίπου μέχρι τοὺς πρόποδες τῶν Ἰμαλάιων. Στὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς προσβλήθηκε ἀπό ψηλὸ πυρετό καὶ πέθανε στὴν Βαβυλωνία στὶς 13 Ιουνίου τοῦ 323 π.Χ. σὲ ἡλικία 33 χρόνων.

Κοιτάξτε μεταξύ τῶν ἔθνῶν, νά δῆτε, θά ἐκπλαγῆτε... Θά ὑποκινήσω τούς Χαλδαίους, λαὸς ἄγριος καὶ ἀτίθασο, ποὺ εἶναι διεσπαρμένος στὸν ἀπέραντο κόσμο. (Χαβακούκ, I, 5 - 6.)

Σύμφωνα μέ ωρισμένους σχολιαστές, αὐτὸ τὸ ἐδάφιο τοῦ προφήτη δέν ἔφαρμόστηκε στούς Χαλδαίους, ἀλλά στούς Ἐλληνες. Στὴ συνέχεια δὲ ἔργων τοῦ ἀπευθύνεται στὸ Θέο τὴν παρακάτω ἐρώτηση: «Γιατί κοιτάζεις τούς ἀπίστους, γιατὶ μένεις σιωπῆλος ὅταν ἡ ἀσέβεια καταποντίζει τὸ δίκαιο;»

Ἐάν λάβουμε ύπ’ ὅψη μας διτὶ οἱ Ἐλληνες εἶχαν ἔρθει σὲ ἐπαφή μέ τὴν Μεσοποταμία καὶ τὴν Αἴγυπτο ἀρκετά νωρίτερα ἀπό τὸν Ἀλέξανδρο, μιὰ τέτοια ἀπόδειξη ἀγνοίας δέν μπορεῖ παρά νά ἐκπλήσσῃ. Στὸ ἔδαφος τῆς μικρῆς θεοκρατίας ἥταν σάν νά εἶχε πάψει διχρόνος νά κυλάῃ· οἱ Ἐβραῖοι ἔμοιαζε

νά μήν ἐνδιαφέρωνται γιά τίποτα ἄλλο παρά γιά τὴν Τορά τους, τὸν θεό τους νόμο. Δέν ὑπῆρχαν Ἐλληνες μισθοφόροι στὶς στρατιές τοῦ Φαραώ Ψαμοκήπου Β’ καὶ τοῦ Χαλδαίου βασιλιά Ναβουχοδονόσωρ; Δέν ὑπῆρχαν ἀπό καιρὸ ἑλληνικοί ἐμπορικοί σταθμοί στὶς ὁχθες τῆς Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης; Ἀπὸ τὸν 50 π.Χ. διώνα, καλιεργούμενοι Ἐλληνες ἐπισκέφτηκαν ὅλες τὶς χώρες τοῦ ἀρχαίου ἀνατολικοῦ κόσμου: δὲ Ἡρόδοτος, δὲ Ξενοφώντας, δὲ Κτησίας καὶ δὲ Ἐκαταῖος.

Εἶναι ἀξιο ἀπορίας διτὶ οἱ Ἐβραῖοι ἥταν σύγχρονοι, ζοῦσαν δηλαδή μέ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς τους καὶ τὴ δεχόντους σαν ἔκλειναν τὰ μάτια τους γιά νά μηδούν αὐτὸ πού πρόκειτο νά συμβῇ...

Ἡ ἀφύπνισή τους, ἀναγκαῖα, ἥταν πόλιτομη, διτὶ συνάντησαν τὴν Ἐλλάδα, μόλις λίγα βήματα ἀπό τὸ θυσιαστήριο τους, καὶ διτὶ δέν μποροῦσαν πιά νά προσποιοῦνται διτὶ δέν βλέπουσι τὴ νεολαία τους νά ἔγκαταλείπεται στὴ σαγήνη τῆς ἑλληνικῆς διαλεκτῆς. Ἀπὸ τὴν ὅλη μεριά οἱ ἀθλητοί ἀγῶνες, δραγανωμένοι στὸ ἑλληνικό πρότυπο, ἔβρισκαν ἐπίσης ἐνθουσιώδεις ὀπαδούς μέσα σ’ αὐτή τὴ νεολαία.

Οἱ κίνδυνος πού ἀποτελοῦσε ἡ Ἐλλάδα γιά τοὺς Ἐβραίους δέν προερχόταν ἀπό καμμία ἀριθμητική ἡ στρατιωτική ὑπεροχή, ἀκόμα λιγώτερο μάλιστα ἀπό πειρασμούς ἡ ἀνθηκότητα· προερχόταν ἀπό αὐτὸ τὸ κλῆμα τῆς ἐλευθερίας, πού ἥταν διάχυτο σ’ αὐτὸν τὸν κόσμο τὸν περίεργα μοντέρνο. Μέ τοὺς Περικλῆ, Αἰσχύλο, Σοφοκλῆ, Εὐριπίδη, Φειδία, Πολύγνωτο, Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλη, ἡ πνευματική ἀνάπτυξη τῆς ἀνθρωπότητας εἶχε φάσει σ’ ἔνα πάρα πολὺ ψηλό ἐπίπεδο. Ἀλλά

όλα αυτά δέν φαίνονταν νά άπασχολούν τους Έβραιους, οι οποίοι έμεναν πεισματικά άφοσιωμένοι στό παρελθόν τους. Δέν όπεφυγαν όμως και μιά άντιπαράθεση μέ τόν καινούργιο τρόπο σκέψεως: μόνο πού χρειάστηκε νά περιμένουν μέχρι τόν ΙΙο π.Χ. αιώνα γιά νά γίνη.

Ο 'Αλέξανδρος βασίλεψε 12 χρόνια πρίν πεθάνη. Οι στρατηγοί του κληρονόμησαν μεγάλη δύναμη... δλοι άνακρυπτήκαν βασιλιάδες καί οι γιοι του βασίλεψαν μετά απ' αύτούς πολλά - πολλά χρόνια (Ι Μακκαβαϊ, I, 8 - 10).

Τά μυαλά μας τοῦ XX αιώνα μποροῦν νά συλλάβουν πολύ καλύτερα τόν «άνταγωνισμό τῶν διαδόχων» πού άκολούθησαν μετά τόν Θάνατο τοῦ Μ. 'Αλεξανδρου. Χωρίς καμμιά τύψη συνειδήσεως οι στρατηγοί αύτοί δολοφόνησαν όλη τή βασιλική οίκογένεια, από τόν έτεροθαλή δάελφο τοῦ βασιλιά μέχρι τό παιδί του, πού γεννήθηκε μετά τό Θάνατο του, χωρίς νά σεβαστοῦν ούτε τή μητέρα του, χωρίς νά σεβαστοῦν ούτε τή κόρη του. Άμεσως μετά οι άδελφοκτόνοι άγνωνες τους διαμέλισαν τήν αύτοκρατορία σέ 3 βασίλεια: Τήν Μακεδονία, στό βόρειο μέρος τῆς Ελλάδας, τό βασιλείο τῶν Σελευκιδῶν, πού έκτεινόταν άπο τή Θράκη μέχρι τά σύνορα τοῦ 'Ινδοῦ καί περιελάμβανε τή Συρία, μέ πρωτεύουσα τήν 'Αντιόχεια, καί τέλος στό Νεῖλο τό βασίλειο τῶν Πτολεμαίων, πού έίχε σάν πρωτεύουσά του τήν 'Αλεξανδρεία καί τό κυβερνούσε μιά δυναστεία μέ πρώτο έκπρόσωπο τόν Πτολεμαϊό τόν Α'. Τελευταϊός, μάλιστα, έκπρόσωπος ήταν ή ίδια ή Κλεοπάτρα, πού έμεινε ξακουστή στήν ιστορία γιατί έξαπάτησε δύο σπουδαίους Ρωμαίους: τόν Καίσαρα καί τόν 'Αντώνιο. 'Εδω πρέπει νά σημειώσουμε δτί σχεδόν δλοι οι Σελευκίδες βασιλιάδες πρόσθεταν στό πατρώνυμό τους ήνα δεύτερο δνομα, πού τό έπαιρναν άπο τήν πρωτεύουσά τους τήν 'Αντιόχεια.

'Ενώ δέν ήταν κάν άκομα στρατηγός δ Πτολεμαϊός έκανε τήν εισόδο του στήν 'Ιερουσαλήμ τό 320 π.Χ. 'Η ένσωμάτωση τής ίουδαικής θεοκρατίας στό έλληνικό βασίλειο τών Πτολεμαίων σήμαινε κάτι περισσότερο άπο μιά άλλαγή τοῦ ήγεμόνα. 'Ήταν τό πρώτο βῆμα τής πραγματοποίησης τοῦ έδαφου άπο τήν Γένεση πού λέει: «'Ἄς σξιώση δ Θεός τόν Ιάφετ νά κατοικήσῃ μέσα στίς σκηνές τοῦ Σίμου» Γένεση, IX, 27).

Κατά τήν Γένεση 3 φυλές θά προέρχονταν άπο τό Νώε: τοῦ Σιμ, τοῦ Χάμ καί τοῦ Ιάφετ. 'Ο Σίμ θά έίχε άπογόνους τούς Σημίτες καί δ Χάμ τούς

Χαμίτες, πού ζούσαν στήν 'Αφρική. 'Οσο γιά τούς άπογόνους τοῦ Ιάφετ, σύμφωνα μέ τίς περιοχές πού ζούσαν, καί τίς όποιες ή Βίβλος μᾶς άπαριθμεῖ μέ άκριβεια, άνηκουν στή φυλή πού πολλοί ονόμασαν 'Αριανή καί πού περιελάμβανε καί τούς "Ελλήνες.

Δύο ήγέτες έξαιρετικά διορατικοί, δ Πτολεμαϊός δ Α' καί δ γιός του δ Πτολεμαϊός δ Φιλάδελφος, έκαναν τήν πρωτεύουσά τους κέντρο τής έλληνικής διανόησης καί καλλιέργειας: δ 'Αλεξανδρεία, δ Φίρμητ τής δοπίας γρήγορα ξεπέρασε τά σύνορά της, έγινε έννας πόλος έξις γιά τούς μετανάστες τής ίουδαίας, πού έζοικειώνονταν μέ τήν δύμορφιά τής έλληνικής γλώσσας, τής μόνης πού θά τούς έπειτρε πάντα η πρωφεληθούν τήν πραγδαία έξελιξη καί πρόσδο, πού έκροταν νά συμπληρώση τήν σκέψη καί τήν εύαισθησία τῶν άνδρων, καί πού δέν τήν έμποδίζει νά είναι, έκτος άπο διεθνής στό χώρο τής έπιστημης, καί γλώσσα τῶν έμπόρων... καί γλώσσα δεκάδων Ισραηλιτῶν πού

είχαν μείνει χωρίς πατρίδα.

'Η νέα γενιά έίχε λοιπόν ξεχάσει τή μητρική της γλώσσα καί δέν μπορούσε πιά νά καταλάβη τό λόγο τοῦ Θεοῦ στή Συναγωγή. Γ' αύτό άποφάσισαν πολύ σύντομα νά μεταφράσουν τής έβραϊκής γραφές στά έλληνικά. Γύρω στά 250 π.Χ. ή Τορά προσαρμόστηκε μέ τή σειρά της, καί μπορούμε νά πούμε δτί ή σημασία αύτού τού γεγονότος έίναι τεράστια γιά τίς δυτικές χώρες.

Γιά τούς Έβραιους, αύτή ή μετάφραση στήν έλληνική γλώσσα άποτελεσε πρόσδο πού άποδείχτηκε θυρυλλή. 'Ένα άπόκρυφο έργο τοῦ 'Αριστέα άπο τήν 'Αλεξανδρεία μᾶς μιλά γιά αύτό τό θέμα καί μᾶς δείνει στοιχεία.

'Ο δεύτερος τῶν Πτολεμαίων, δ Φιλάδελφος (285 - 246 π.Χ.), έπιθυμούσε πολύ νά άποκτήση μιά συλλογή μέ τά καλύτερα βιβλία τοῦ κόσμου. Μιά μέρα δ βιβλιοθηκάριός του, τοῦ άντρηνειλε δτί έίχε μετατρέψει τό άνειρό του

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 19

ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Στό πρόσφατο Συνέδριο τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου 'Εκκλησιῶν, στά Χανιά τής Κρήτης (18 - 25 'Οκτωβρίου 1979), στό δποδο μετείχαν οι Αύτοκέφαλες Όρθροδοξες Εκκλησίες τής Εύρωπης, οι Προτεσταντικές καί δ 'Αγγλικανική Εκκλησία, έλήφθη καί δ παρακάτω άποφασις πού άφορα τής σχέσεις καί τίς προοπτικές συνεργασίας μεταξύ Χριστιανῶν καί ίσραηλιτῶν στήν Εύρώπη.

Τό κείμενο αύτής τής άποφασεως έχει ως έξης:

5. Χριστιανοί καί ίσραηλιτές στήν Εύρώπη:
  1. Οι Εκκλησίες μέλη τής ΚΕΚ δφέλουν νά άντισταθούν στής άντισημιτικές τάσεις δπουδήποτε στήν Εύρώπη έκδηλώνονται, ώστε νά εύνοησουν τής άδελφικές σχέσεις μεταξύ χριστιανῶν καί ίσραηλιτῶν τής Εύρώπης καί νά έμβαθύνουν τόν θεολογικό διάλογο μέ τόν ίουδαισμό.
  2. Η ΚΕΚ δέν θά άναλαβε δ ίδια τό έργο αύτό, άλλα θά πρέπει νά έφιστησει τήν προσοχή τῶν Εκκλησιῶν μελών της στά προβλήματα πού τίθενται καί νά ζητήσει δπως συνεργασθούν μέ τήν άρμοδια έπιτροπή τής ΕΟΚ καί τής έβραιο-χριστιανικές άμδες έργασίας, τόσο σέ τοπική δσο καί σέ περιφερειακή κλίμακα.
  - Στό Συνέδριο έλαβε μέρος καί δ 'Ορθροδοξος Εκκλησία τής Έλλαδος μέ τέσσερις άντιπροσώπους, μέ έπικεφαλής τόν Μητροπολίτη Περιστερίου κ. Χρυσόβοτομο.

Τό Κεντρικό ίσραηλιτικό Συμβούλιο 'Ελλάδος, διερμηνεύοντας τά αισθήματα δλων τῶν 'Ελληνοϊσραηλιτῶν χαιρετίζει μέ Ικανοποίηση τήν παραπάνω Ιστορική άποφαση καί προσβλέπει μέ αισιοδοξία στή συνεργασία τής έβραικής Όρθροδοξης Εκκλησίας καί δλων τῶν λοιπῶν Εύρωπαικῶν Εκκλησιῶν.

Μυστρᾶς: Θαυμαστό δεῖγμα τῆς βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τέχνης.

ΣΠΑΡΤΙΑΤΕΣ ΚΑΙ ΙΟΥΔΑΙΟΙ

«Ἄδελφοί» λαοί ἀπό τὸν Γ' π.Χ αἰώνα

Ἐλάχιστες εἶναι οἱ περιπτώσεις κατά τίς ὅποιες τὰ προχριστιανικά χρόνια ἀναφέρονται «διακρατικές», μὲ τῇ σημερινή τοῦ ὄρου ἔννοιᾳ, σχέσεις, μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Ἑβραίων. Μία ἀπό τίς περιπτώσεις αὐτές εἶναι ἡ φιλία καὶ ἡ «ἀδελφοπίση» μεταξύ Λακεδαιμονίων καὶ Ἰουδαίων. Πιθανολογεῖται ὅτι, ἀπό τὴν προϊστορική ἀκόμα περίοδο, τὸ νοτιώτατο ἄκρο τῆς Ἑλλάδος, ἡ Λακωνία, ἐγνώριζε περισσότερο ἀπό τὴν ὑπόλοιπη χώρα τὸ Ἑβραϊκό στοιχεῖο καὶ εἶχε ἀνεπτυγμένες μὲ αὐτὸν ἐμπορικές σχέσεις.

“Ομως, οἱ σχέσεις αὐτές, οἱ σχέσεις τῆς Ἰουδαίας μὲ τὴν Λακεδαιμονία, ἔγιναν περισσότερο φιλικές, κατά τὸν περίοδο τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Ἀρείου, τὸ ἔτος 310 π.Χ. Τότε καὶ εἰς ἐπιστέγασμα τῆς φιλίας μεταξύ τῶν δύο ἔθνων, ὁ Ἀρείος ἔστειλε στὸν Ὄνια, τὸν Ἑβραϊκό Μεγάλο Ἀρχιερέα, ἐπιστολήν, στὴν διποτέρην τῆς φιλίας μεταξύ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι κατάγονται ἀπό τὸ ἴδιο γένος καὶ ὅτι στὸ ἔξης οἱ πρώτοι πρέπει

νά θεωροῦν ἀδελφούς τοὺς δεύτερους. Τὴν ἐπιστολήν, σφραγισμένη μὲ τὸ σῆμα τῆς Σπαρτιατικῆς Πολιτείας, ἔφερε στὸν Ἰουδαία δὲ Λακεδαιμόνιος Δημοτέλης. Τὸ κείμενο τῆς, πράγματι ἐντυπωσιακῆς, αὐτῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀρείου πρὸς τὸν Ὄνια ἔχει ὡς ἔξης:

«Βασιλεὺς Λακεδαιμονίων Ἀρείος, Ὄνιά Iερεῖ μεγάλῳ χαίρειν».

«Ἐντυχόντες γραφῆ τινι, πῆρομεν ὡς ἔξ ἐνός εἰσι γένους Ἰουδαῖοι καὶ

Λακεδαιμόνιοι, ἐκ τῆς πρὸς Ἀβραάμ οἰκειότητος. Δίκαιον οὖν ἔστιν ἀδελφούς ὑμᾶς δντας διαπέμπεσθαι πρὸς ἡμᾶς περὶ ὧν ὃν βούλησθε, ποιήσομεν δέ καὶ ἡμεῖς τὸ αὐτό καὶ τὰ τε ὑμέτερα ὕδια νομοῦμεν καὶ τὰ αὐτῦν κοινά πρὸς ὑμᾶς ἔξομεν. Δημοτέλης δὲ φέρων τὰ γράμματα διαπέμπει τὰς ἐπιστολάς, τὰ γράμματα ἔστι τετράγωνα ἡ σφραγίς ἔστιν ἀετός δράκοντος ἐπειλημμένος».

Στὴν ἐπιστολή τοῦ Ἀρείου ἀπάντησε, στὸν ἴδιο φιλικό τόνο, ὁ διάδοχος τοῦ Ὄνια Ἀρχιερέας Ἰωνάθαν. Ὁ Ἰωνάθαν ὅποκαλεῖ καὶ αὐτός, μὲ τὴ σειρά του, τοὺς Σπαρτιάτες ἀδελφούς καὶ τοὺς διαβεβαιώνει ὅτι τοὺς ἐνθυμοῦνται πάντοτε (τοὺς Σπαρτιάτες) στὶς προσευχές καὶ τὶς θυσίες τους καὶ ὅτι εὐφράνονται γιὰ τὴν δόξα τους. Ἀλλά, ἀξίζει νά παρατεθῆ τὸ κείμενο καὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἰωνάθαν πρός τοὺς Σπαρτιάτες. Γράφει ὁ Ἰουδαῖος Ἀρχιερέας:

«Ἰωνάθαν Ἀρχιερεύς (τοῦ Ἐθνους) καὶ ἡ γερουσία τοῦ Ἐθνους καὶ οἱ Ἱερεῖς καὶ ὁ λοιπός δῆμος τῶν Ἰουδαίων Σπαρτιάταις τοῖς ἀδελφοῖς χαίρειν. Ἐπὶ πρότερον ἀπεστάλησαν ἐπιστολαί πρὸς Ὄνιαν τὸν Ἀρχιερέα παρὰ Ἀρείου τοῦ βασιλεύοντος ἐν ὑμῖν, ὅτι ἔστε ἀδελφοί ἡμῶν, ὡς τὸ ἀντίγραφον ὑπόκειται καὶ ἀπεδέξατο Ὄνιας τὸν ἄνδρα τὸν ἀπεσταλμένον ἐνδόξως καὶ ἔλαβε τάς ἐπιστολάς, ἐν αἷς διεσφεύτη περὶ συμμαχίας καὶ φιλίας. Καὶ ὑμεῖς οὖν ἀπροσδεεῖς τούτων ὅντες, παράκλησιν ἔχοντες τὰ βιβλία τὰ ἄγια τὰ ἐν ταῖς χερσὶν ἡμῶν ἐπειράθημεν ἀποστεῖλαι τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀδελφότητα καὶ φιλίαν ἀνανεώσασθαι πρὸς τὸ μή ἔξαλλοτριώθηναι ὑμῖν.

Πολλοί γάρ καιροὶ διῆλθον, ἀφ' οὐδὲ πετείλαστε πρὸς ἡμᾶς. Ἡμεῖς οὖν ἐν παντὶ καιρῷ ἀδιαλείπως ἐν ταῖς ἔορταῖς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς καθηκούσαις ἡμέραις μιμηστόμεθα ὑμῶν, ἐφ' ὧν προσφέρομεν θυσιῶν καὶ ἐν ταῖς προσευχαῖς. Ὡς δέ ἔστι καὶ πρέπον μνημονεύειν

δέλεφῶν· εὐφραινόμε-θα δέ ἐπι τῇ δόξῃ ύμῶν. Ἡμᾶς δέ ἔκύκλωσαν πολλαὶ θλίψεις καὶ πόλε-μοι πολλοὶ καὶ ἐπολέμη-σαν οἱ βασιλεῖς οἱ κύ-κλω ύμῶν, οὐκ ἡβουλό-μεθα οὖν παρενοχλεῖν ύμῖν καὶ τοῖς λοιποῖς συμμάχοις καὶ φίλοις ύ-μῶν ἐν τοῖς πολέμοις τούτοις. **Ἔχομεν γάρ τήν** ἔξ αύρανον βοή-θειαν βοηθοῦσαν ύμῖν καὶ ἐρύσθημεν ἀπό τῶν ἔχθρῶν ύμῶν καὶ ἑτα-πεινώθησαν οἱ ἔχθροι ύμῶν. **Ἐπελέξαμεν οὖν Νομίνιον Ἀντίδου καὶ Ἀντίπατρον Ἰάσωνος καὶ ἀπεστάλκαμεν πρὸς Ρωμαίους ἀνανεώσα-σθαι τὴν πρός αὐτούς φίλαν καὶ συμμαχαν-τήν προτέραν. ἐντειλά-μεθα οὖν αὐτοῖς καὶ πρός ύμᾶς πορευθῆναι καὶ δσπάσασθαι ύμᾶς καὶ ἀποδοῦναι ύμῖν τάς παρ' ύμῶν ἐπιστολάς περὶ τῆς ἀνανεώσεως καὶ τῆς ὁδελφότητος ύ-μῶν. **Καὶ νῦν καλῶς ποιήσετε ἀντιφωνήσαν-τες ύμῖν πρός ταῦτα.****

Οι φιλικές σχέσεις Σπαρ-τιατῶν καὶ Ιουδαίων συνε-χίστηκαν καὶ μετά τῇ βασι-λείᾳ τοῦ Ἀρείου. **Ἐτσι, τό 144 π.Χ. συνομολογήθηκε** νέα σύμμαχη φιλίας. Λίγα χρόνια σάργότερα, τὸ 136 π.Χ., οἱ Σπαριτίates ἐστει-λαν συγχαρητήριες ἐπιστο-λές πρός τὸν στρατηγὸν καὶ Μέγα Ἀρχιερέα τῆς 2ας Ιουδαϊκῆς Κοινοπολιτείας Σίμωνα τὸν Μακκαβαῖο, δόποις, ἐπωφελθεῖς ἀπό τοὺς ἀγῶνες μεταξύ Πάρ-θων, Σελευκιδῶν, Αιγυ-πίων καὶ Ρωμαίων, κατά-φερε νά ἐπιτύχη τὴν ἀνε-ξαρτησίαν τῆς Ιουδαίας ἀπό τὸν Σελευκίδην βασιλιά.

Ἄλλα καὶ στούς ἐπόμε-νους αἰώνες ὁ Ἐβραιοσπαρ-τιατικός σύνδεσμος δέν

διεκόπη. **Ἀπεναντίας γνώ-ρισε νέα περίοδο ἀκμῆς κα-τά τὶς ἡμέρες τοῦ Ἡρώδη τοῦ Μεγάλου, ὁ ὄποιος, διακρίθηκε, ὥπως εἴναι γνωστό, γιά τὰ φιλελληνικά του αἰσθήματα. Οἱ ντόποι, μάλιστα, τὸν κατηγοροῦσαν** δτὶ δαπανοῦσε τά χρήματα τοῦ Ἐθνους καὶ ιδιαιτερα τό χρυσό, πού ἦταν κρυμ-μένος στὸν τάφο τοῦ Δαιδίδ, γιά νά φορτώσῃ μέ δῶρα ξένες πόλεις, ὥπως ἡ Τύρος, ή Ρόδος, ή Ἀθήνα καὶ, κυρίως, ή Σπάρτη.

Μέ τὸν Ἡρώδη, συνδε-θηκε ιδιαιτέρως ὁ περιφη-μος Λάκωνας ἡγέτης καὶ φί-λος τοῦ Αύτοκράτορος Αύ-γουστου, Γάϊος Ἰούλιος Εύ-ρυκλῆς. **Ο πατέρας τοῦ Εύ-ρυκλῆ, δὲ Λαζάρης, καταδι-κάστηκε σὲ θάνατο ἀπό τὸν Αύτοκράτορα Ἀντώνιο, ἐ-πειδὴ ἐπέχειρος ἐπιδρομῆ-στις γύρω ἀπό τὴν Σπάρτη πόλεις.** Ἀργότερα, κατά τὸν πόλεμο μεταξύ Ἀντωνίου καὶ Ὁκταβιανοῦ, οἱ Σπαρ-τιάτες συνεμάχησαν μὲ τὸν δεύτερο. Ο Εύρυκλῆς πο-λέμησε γενναίᾳ στή ναυμα-χίᾳ τοῦ Ἀκτίου, πράγμα γιά τὸ δόποιο δ Ὁκτάβιος τοῦ παρεχώρησε τά Κύθηρα ώς ίδιο κτήμα καὶ τὸν ἔχρισε ἡ-γεμόνα τῶν Λακεδαιμο-νίων.

Ἄλλα δὲ Εύρυκλῆς, πού ἦταν ἄνδρας φιλόδοξος, δραστήριος καὶ πολυπρά-γμονας, εὑρίσκει μικρό τὸ χώρῳ τῆς Λακεδαιμονος γιά νά ἐκπληρώσῃ τίς φιλοδο-ξίες του. **Ἐτσι, ζήτησε πε-δίο δράσεως στὸν Ἡρώδη.** Ο τελευταῖος, εἶχε ἔλθει στὸν Ἐλλάδα τὸ 12 π.Χ. ώς ἀγωνισθήτης τῶν Όλυμπια-κῶν Ἀγώνων καὶ ἔγινε φί-λος τοῦ Εύρυκλῆ. **Ο Σπαρ-τιάτης ἡγεμόνας φαίνεται** δτὶ πήγε στὴν πραγματικό-τητα στὴν Ιουδαία ώς μυ-στικός ἀπεσταλμένος τοῦ Αύγουστου, γιά τὴν ἔξυπη-ρέτηση τῶν ρωμαϊκῶν

συμφερόντων. Βρῆκε ὅμως τὴν εὔκαιρια νά ἀναμιχθῆ στὶς ἀνωμαλίες τῆς Αύλης τοῦ Ἡρώδη καὶ νά ἐπωφε-ληθῇ προσωπικά. Αύτός εῖ-ναι μᾶλλον καὶ ὁ λόγος, γιά τὸν ὄποιο διατοκίδος Ἰω-σηπός, μέ κάποια δόση ύ-περβολῆς, χαρακτηρίζει τὸν Εύρυκλῆ φιλοχρήματο, ρα-διούργο καὶ κόλακα, δομολ-γώντας, συγχρόνως, δτὶ ἡ-ταν «οὐκά δῆμος εἰς Λακε-δαιμονα».

Γιά τὸ ρόλο τοῦ Εύρυκλῆ στὴν Ἰουδαία γράφει χα-ρακτηριστικά διατοκίδος τῆς Σπάρτης, Παναγ. Δού-κας: «**Ἡ Ιουδαία εύρισκετο ἐπί Εύρυκλέους εἰς περι-στάσεις, ἀπό τῶν ὀπίων ἡ-δύνατο πολὺ νά ὀφεληθῆ ἀνήρ πανούργος, ώς δ Ἔ-ρυκλῆς, δη ἡγεμώνων τῶν Λα-κεδαιμονίων διότι ἔβασί-λευε τότε αὐτῆς δ Ἡρώδης κατατρύχομενος ύπο πολ-λῶν συμφορῶν καὶ, ίδιως, ύπο τῆς ἀμοιβαίας ἀντιζη-λίας δύο οὐλῶν, οὓς ἔγεννη-σεν ἐκ δύο συζύγων. Ο Εύρυκλῆς, λοιπόν, φθάσας ἐν μέσω τῆς οἰκιακῆς ἐκεί-νης ἀνεμοζάλης παρεμβαί-νει ώς φίλος καὶ σύμβουλος ὅτε μέν πρός τὸν πατέρα, νῦν δέ τούς δύο οὐλών, φο-ρολογεῖ τὸν βασιλέα τῆς Καπαδοκίας Ἀρχέλαον, πενθερὸν δύτα τοῦ ἐνός τῶν δύο ἀδελφῶν, καὶ συλ-λέγεις οὕτω χρήματα πολλά ἐπανέρχεται εἰς τὴν Σπάρ-την. **Ἐνταῦθα δέ ἔζησε κατ' ἀρχάς πολυτελῶς καὶ ἐκτίσεις πολλαχοῦ τῆς Πελο-ποννήσου κτίρια λαμπρά, ἔξ ών ὀνομαστότατα μάλιστα ἤσαν τά ἐν Κορίνθῳ λου-τρά ἐκ κροκεάτου λίθου.** Άλλ' οἱ θησαυροί του ἀφει-δῶς δαπανώμενοι καὶ μῆ ἀ-ναπληρούμενοι ἔγινε λήθη-σαν. Τότε δὲ Εύρυκλῆς ἐξε-τράπη εἰς τὴν καταπίεσιν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν ἄλλων Πελοποννησίων. Οὗτοι ὅμως παρεπονέθη-**

σαν πρός τὸν Αύγουστον, ὅστις, ἀφ' οὐ μάτην ἡγωνί-σθη νά συνετίση τὸν ἀρ-χαῖον σύμμαχον, ἡναγκά-σθη νά ἔξοριστα αὐτὸν διά νά καταπαύση τάς ταραχάς, τάς ὥποιας ή πλεονεξία τοῦ ἀνδρός ἐπροξένησε κάθ' ἄ-πασαν τὴν Πελοπόννησον καὶ οὕτως δ Ἔρυκλῆς ἀπέ-θνησκεν ἔξοριστος».

Κατά τά βυζαντινά χρό-νια στὴ Λακεδαίμονα ύπηρ-χε ἀκμάζουσα ἐβραική Κοι-νότητα, τῆς δποίας τά μέλη ἐπιδίδονταν κυρίως στό ἐμ-πόριο καὶ τὴν βιοτεχνία. Μνεία τῆς Κοινότητας αύ-τῆς κάνει δ Μάζαρις, στὴν «Ἐν Ἀδου ἐπιδημίᾳ» του, ἔργον, στό δποίο μιμεῖται την νεκυομαντείαν τοῦ Λουκιανοῦ.

Τή μεγάλη ἀκμή της γνώρισε δ ἐβραική Κοινό-τητα τὴν ἐποχή πού στὴ Λακωνία ἔζησε καὶ διδάξε δ Ὁσιος Νίκων δ Μετανοεῖτε (968 - 998). Οι Ἐβραίοι τῆς Λακεδαίμονος τὴν πε-ρίοδο αὐτή ἐπροστατεύοντο ἀπό τὸν Σπαρτιάτη εύπα-ριδη Ἰωάννη Ἀρατο καὶ διαινεται δτὶ καὶ πολυάρι-θμοι ἥσαν καὶ μεγάλη δύ-ναμη είχαν.

Οι Ιουδαίοι τῆς Σπάρτης ἐδιώχθησαν ὅπο τὸν Ὁσιο ἐκτός τῆς πόλεως καὶ ἐγκα-ταστάθηκαν στὶς ύπωρεις τοῦ Ταύγετου, στὸ χωρίο Γρύπη, λίγα χιλιόμετρα ἔξω ἀπό τὴν Σπάρτη. Τὴν Τρύπη, γιά τὸ λόγο αὐτό, οἱ μετα-γενέστεροι χρονογράφοι ὠνόμαζαν «Ἐβραική Τρύ-πη». Πολλοί, ἐπίσης, ἀπό τοὺς Ἐβραίους τῆς Λακε-δαίμονος, ἐγκαταστάθηκαν στὴν Ἀναβρυτή, ἔνα χωρίο τίσια ἀπό τὰ πρόβουντα τοῦ Ταύγετου, δησηζαν καὶ προόδευσαν καὶ συνέβαλαν ούσιαστικά στὴν οἰκονομι-κή πρόοδο τοῦ τόπου.

ΑΓΙΣ ΑΣΤΕΡΙΑΔΗΣ

‘Ο Κῆπος τῆς Ἐδέμ

Προπατορικό ἀμάρτημα
ἢ προπατορική ἀρετή;

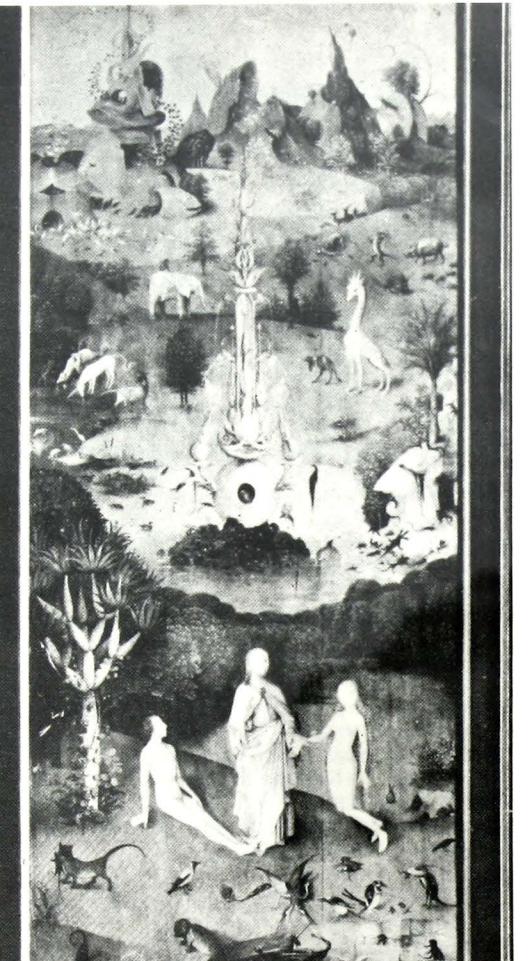
Τήν ἐποχή αὐτή, πού ἀρχίσαμε στή Συναγωγή τὸν νέο ἑτήσιο κύκλο ἀναγνώσεως τῆς Τορά, ἔρχεται στήν ἐπικαιρότητα ἔνα θέμα πού ἀπασχόλησε καί ἀπασχολεῖ τοὺς μελετητές τῆς Βίβλου. Πρόκειται γιά τό περιεχόμενο τοῦ τρίτου κεφαλαίου τῆς «Γενέσεως», πού μᾶς μιλᾷ γιά τὸν «Κῆπο τῆς Ἐδέμ» (τὸν Παράδεισο).

Τό κεφάλαιο αὐτό εἶναι ἀπό τὰ ὡραιότερα τῆς Βίβλου. Ὁ ἀναγνώστης διαβάζει μὲν θαυμασμό τό βάθος καί τή στοχαστικότητα τῆς ψυχολογίας τοῦ πειρασμοῦ καί τῆς συνειδήσεως. Μέ ἀπαράμιλλη τέχνη μᾶς δείχνει τὴν ἀρχήν, τὴν ἀνάπτυξην καί τή μεσουράνηση τοῦ πειρασμοῦ καί τοῦ δελεασμοῦ ὅπως, ἐπίσης, τίς συνέπειες τῆς ἀμαρτίας. Ἀπεικονίζει τήν πρώτη τραγωδία στή ζωή τοῦ ἀτόμου, τῆς κάθε ἀνθρώπινης ὑπαρξης, τόν χαρμό τοῦ εύτυχισμένου καί φυσικοῦ δεσμοῦ τοῦ ἀτόμου μέ τόν Θεό, μέσω τῆς ἑκούσιας ἀνυπακοῆς τῆς φωνῆς τῆς συνειδήσεως, τῆς φωνῆς τοῦ Θεοῦ. Πολὺ ὄρθρα παρατηρεῖ ἔνας σύγχρονος βιβλικός μελετητής: «Κάθε ἀνθρώπος πού γνωρίζει τήν καρδιά του, γνωρίζει δὴ ἡ Ιστορία αὐτή εἶναι ἀληθινή· εἶναι ἡ Ιστορία τῆς δικῆς του πτώσεως. Ὁ Ἄδαμ εἶναι τό ἀτομο καί ἡ Ιστορία αὐτή εἶναι δική μας».

Ο Ἐρινός ἀναγνώστης τῆς Ιστορίας τοῦ Κήπου τῆς Ἐδέμ ἔρχεται ἀντιμέτωπος μέ δύο βασικά ἔρωτηματικά: Πρώτον, εἶναι ἡ παραπάνω ἀφήγηση ἀληθινή, δηλ. ἡ ἔννοια τῆς εἶναι κυριολεκτική ἢ μεταφορική; Δεύτερον, εἶναι ὁ ὄφης ἔνα ζώο, ἔνα δαιμόνιο ἢ εἶναι ἀπλῶς ἡ συμβολική παρουσίαση τῆς ἀμαρτίας;

Οι ἀπαντήσεις στά δύο παραπάνω ἔρωτήματα ποικίλουν καί καμμία ἀπ’ αὐτές δέν θίγει τήν Πίστη τοῦ Ισαραήλιτη. Στὸν ἰουδαϊσμό δὲν ὑπάρχει τίποτε κατά τῆς πίστεως ὅτι ἡ Βίβλος προσπαθεῖ νά μᾶς μεταδώσει δρισμένες μεγάλες ἀλήθειες τῆς ζωῆς μέσω διαφόρων ἀλληγορικῶν ἀφηγήσεων καί ἔξιστορήσεων. Οι Ραββίνοι ἐπανειλημμένας διδάσκουν μέ τή βοήθεια τῆς παραβολῆς καί τῆς ἀλληγορίας αὐτή δέ ἡ διδακτική μέθοδος εἶναι, ὡς γνωστόν, πολύ διαδεδομένη μεταξύ τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς ἀπό τούς ἀρχαίους χρόνους. Διακεκριμένοι ἰουδαϊοὶ λόγιοι, ὅπως ὁ Μαϊμούνδης καί ὁ Ναχμανίδης ἔννοοῦν, συνεῖτως, τὸ παραπάνω κεφάλαιο τῆς Βίβλου σάν μία παραβολή. Ὁ δέ **Σάντια Γκαϊόν** θεωρεῖ τὸν Ὅφη σάν τήν προσωποποίηση τῶν ἀμαρτωλῶν τάσεων τοῦ ἀνθρώπου, τή **Γέτσερ Ἀρά**, τή **«Ροπή πρός τό Κακό»** καί τό παράνομο, ἔν ὀντιθέσει μέ τή **Γέτσερ Ἀτόβη**, τή **«Ροπή πρός τό Καλό»** καί τό ἡθικό.

Δύο θεμελιώδεις θρησκευτικές ἀλήθειες ξεπηδοῦν μέσα ἀπό αὐτή τήν Ιστορία. Ἡ πρώτη εἶναι ἡ **σοβαρότητα τῆς ἀμαρτίας**. Ὑπάρχει μία αἰώνια διάκριση μεταξύ ὄρθου καί παράνομου, μεταξύ καλοῦ καί κακοῦ. Πάντοτε ὑπάρχουν οἱ διάφορες φωνές — οἱ φωνές τοῦ Ὅφη — πού χλευάζουν καί

«Ο κῆπος τῆς Ἐδέμ», τοῦ Φλαμανδοῦ ζωγράφου Hieronymous Bosch (1450 - 1516).

σατιρίζουν κάθε διδασκαλία καί προτροπή τῆς ἡθικῆς, πού διακηρύσσουν ὅτι τό ἔνστικτο ἀποτελεῖ τόν ἀσφαλέστερο καθοδηγητή γιά τήν ἀνθρώπινη εύτυχία καί πού, ἀπέριφραστα, ἀρνοῦνται τίς δοποεσδήποτε κακές συνέπειες πού ἀκολουθοῦν τήν ἀπάρνηση τῶν θείκων ἐντολῶν.

Αὕτη ἡ Ιστορία ἐκπέμπει μιά αἰώνια προειδοποίηση πρός τήν ἀνθρωπότητα κατά τῶν διαφόρων ἐπίβουλων καί μοιραίων «φωνῶν». Ἀποτελεῖ τήν ίδια προειδοποίηση πού ἀπηθυνεῖ σέ ἀλλούς, μεταγενέστερους, χρόνους δό προφῆτης Ἡσαΐας πρός τούς συγχρόνους του ἀρνητές τῆς ἡθικῆς, λέγοντας: «Ούαί εἰς ἔκεινους, οἵτινες λέγουσι τό κακόν καλόν καί τό καλόν κακόν· οἵτινες θέτουσι τό σκότος διά φῶς καί τό φῶς διά σκότους· οἵτινες θέτουσι τό πικρόν διά γλυκού καί τό γλυκού διά πικρόν! Ούαί εἰς τούς δοσοὶ εἶναι σοφοὶ εἰς τούς ὄφθαλμούς αὐτῶν», (5:20)

Ἡ δεύτερη σπουδαία διδασκαλία, πού περιέχεται σ’ αὐτό τό κεφάλαιο, εἶναι ὅτι δό ἀνθρώπος ἔχει ἐλεύθερη βού-

ληση καὶ ὅτι σ' αὐτὸν ἐναπόκειται νά ἔργασθει μετά ή ἐ-
ναντίον τοῦ Θεοῦ. Ὄτι αὐτό πού φέρει τὴν τιμωρία δέν εἰ-
ναι τόσο ἡ γνώση τοῦ κακοῦ ὅσο ἡ ὑποταγή τοῦ ἀνθρώ-
που σ' αὐτό. Ὁ ἀνθρωπὸς ἀπὸ μόνος του διαγράφει τὸ πε-
πρωμένον του — εἴτε πρὸς τὸ καλὸν εἴτε πρὸς τὸ κακό. Σὲ κάθε γενιά παρέχονται στὸν ἀνθρωπὸν οἱ δυνατότητες γιά
νά ἀποκρούσει τίς προτροπές τῆς ἀμαρτίας καὶ νά ἀποδεί-
ξει ὅτι στέκεται ὑψηλότερα ἀπὸ τὴν ἴσχυ τοῦ κακοῦ. Κι ἂν
ποτὲ τὸ ἄτομο παραπατήσει καὶ πέσει στὸ δρόμο τῆς ζωῆς
ἢ Ἰουδαϊσμός τὸν καλεῖ νά ἔγερθει καὶ νά ἀναζητήσει μὲ
ταπεινοφροσύνη τὸν Οὐράνιο Πατέρα του.

Σὲ κάποια Ταλμουδική ἀλληγορική συζήτηση οἱ Ραββί-
νοι Θέτουν τό ἀκόλουθο ἔρωτημα στὸν Προφήτη: «Ἐάν
κάποιο ἀτόμο ἀμάρτησε ποιά θά είναι ἡ τιμωρία του;» Καὶ
ἡ ἀπάντηση ἔχει ὡς ἔξῆς: «Ἡ ψυχὴ πού ἀμάρτησε θά ὅπο-
θάνει — ἡ ἀμοιβή τῆς ἀμαρτίας είναι δι θάνατος.» Ἡ ἀπάν-
τηση τοῦ Σοφοῦ στὸ ἰδιό ἔρωτημα ἔχει ὡς ἔξῆς: «Τό κακό
θά ἀκόλουθει τὸν παρανομοῦντα — ἡ ἀμοιβή τῆς ἀμαρτίας
είναι ἀμαρτία.» Ἡ ἀπάντηση, τέλος, τοῦ Παντοδύναμου εί-
ναι: «Ἄς μετανοήσει καὶ τὸ ἀμάρτημά του θά συγχωρεθεῖ
— ἡ ἀμοιβή τῆς ἀμαρτίας είναι ἡ μετάνοια.»

‘Η ιδιαϊκή ἀντίληψη γιά τό «Προπατορικό Ἀμάρτημα»

Διάφορες ἀπαισιόδοξες θεωρίες ἔχουν οἰκοδομηθεῖ πά-
νω σ' αὐτὸ τὸ κεφάλαιο τῆς ἱστορίας τοῦ Κήπου τῆς Ἐδέμ.
Π.χ., ἡ χριστιανική πίστη περὶ Προπατορικοῦ Ἀμαρτήμα-
τος, (δηλ. ὅτι μέ τὴν πτώση τοῦ Ἀδάμ καὶ Εὕας, ἀμαρτήσα-
με δοῖ). Ὁτι, σάν συνέπεια τοῦ παραπώματος τῶν Προ-
γόνων μας, ὥλοι ἔκεινάμε τὴν ἐπίγεια διαδρομή μας μέ βε-
βαρημένο παρελθόν. Ὁ Ἰουδαϊσμός ἀπορρίπτει αὐτὴ τὴν
ἀντίληψη. Ὁ ἀνθρωπὸς ἦταν θνητὸς εὐθύς ἐξ ἀρχῆς δι θά-
νατος δέν εἰσήχθηκε στὸν κόσμο ἔξαιτίας τοῦ ἀμαρτήμα-
τος τῆς Εὕας. Δέν πρεσβεύει ὅτι δι ἀνθρωπὸς ἔπαψε, μετά
τὸ ἀμάρτημα, νά ἀποτελεῖ τὴν εἰκόνα καὶ τὸ δομίωμα τοῦ
Θεοῦ οὔτε πώς ἔχασε τὴν ίκανότητα νά κάμει τὸ καλό καὶ
τὸ δρόθον. Οὔτε, βέβαια, πώς οι μετέπειτα ἀπόγονοι τοῦ
Ἀδάμ κληρονομοῦν τίς ἀτέλειες του.

Πουθενά στὴν Ἰουδαϊκή φιλολογίᾳ ἡ στὸ Προσευχολό-
γιο, (οὔτε ἀκόμη στὶς προσευχές τῶν Ἡμερῶν τῆς Μετά-
νοιας), δέν συναντάμε τὴν παραμικρότερη ἀναφορά γι' αὐ-
τό τὸ ἐπεισόδιο, ὑπὸ τὴν χριστιανική ἐμμνεία. Τουναν-
τίον, κάθε μέρα κατὰ τὴν πρωινὴ **Τεφιλά**, ὁ Ἰσραηλίτης
διακηρύσσει: «Θεέ μου, ἡ ψυχὴ τὴν δύοιν ἔδωσες εἰς ἔμε
εἶναι ἀγνή», (Καθ. Προσευχολόγιο, σελ. 13). Οι δέ Χαρα-
μύμ παραπτοῦν: «Ὄπως ἀγνή εἶναι ἡ ψυχὴ ὅταν αὐτή ἔκι-
ναίει τὴν ἐπίγεια πορεία της, ἔτοι ἀγνή μπορεῖ δι ἀνθρωπὸς
νά τὴν ἐπιστρέψει στὸν Πλάστη του.»

‘Αντι γιά τὴν πτώση τοῦ ἀνθρώπου (ὑπὸ τὴν συλλογική
ἔννοια τῆς ἀνθρώποτος) δι Ἰουδαϊσμός διακηρύσσει τὴν
ἐγερση τοῦ ἀνθρώπου· ἀντί τοῦ Προπατορικοῦ Ἀμαρτή-
ματος, τονίζει τὴν Προπατορική Ἀρετή, «Ζεχούτ ‘Ἄβρτο»
τὴν εὐεργετική ἐπίδραση τῶν δικαίων προγόνων ἐπί τῶν
ἀπόγονων.

Σὲ κάποιο **Μιντράς** διαβάζουμε: «Δέν ὑπάρχει γενιά χω-
ρίς τὸν δικό της Ἀβράμ, Μωϋσῆς ἡ Σαμουήλ». Ὅτι δηλα-
δή, κάθε γενιά εἶναι Ικανή καὶ ἔχει τὶς δυνατότητες νά δ-
νέλθει στὶς ὑψηλότερες βαθμίδες ἡθικῆς καὶ πνευματικῆς
ζωῆς. Ὁ Ἰουδαϊσμός ἀσπάζεται τὴν ἴσεα τῆς προσόδου. Ἡ
«χρυσή ἐποχή» τῆς ἀνθρωπότητος δέν βρίσκεται στὸ πα-
ρελθόν, ἀλλά στὸ μέλλον, δπως διακηρύσσει δι Ἡσαΐας,
(κεφ: 2), καὶ ὥλοι οι ἀνθρωποι προορίζονται νά συνδρά-
μουν καὶ νά βοηθήσουν γιά τὴν ἐγκαθίδρυση τοῦ ἐπίγειου
Θεϊκοῦ βασιλείου.

‘Ο Ζάν Πάwl Σάρτρ με τὴν Σιμώνη Νέτη Μπαθουάρη, σὲ πρόσφατη φωτογραφία τους.

Ο ΑΝΤΙΣΗΜΙΤΙΣΜΟΣ ΕΙΝΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑ

Λέει ὁ Ζάν Πάwl Σάρτρ

Στήν τελευταία συνέντευξη τοῦ γέρου καὶ
σχεδόν πιά τυφλοῦ φιλοσόφου Ζάν Πάwl Σάρτρ,
πού ἀναδημοσιεύει ἀπό τό το «Εουροπέο», ἢ
«Πρωινή Ἐλευθεροτυπία» (11/10/79). ἀναφέ-
ρεται, ἐκτός τῶν ἄλλων:

«Ο Ζάν Πάwl Σάρτρ είναι τελικά ἀπό τοὺς φιλόσοφους πού ἔ-
χουν δεχτεῖ τὰ πού πολλά πυρά ἐνάντια στὶς ἴδεες τους. Τὸν λένε
ἀνθρωπιστή συχνά, γιά νά τὸν κατηγορήσουν ἡ φίλο τὸν τρο-
μοκρατῶν, γιά νά τὸν κατακρίνουν. Καὶ σήμερα ἀκόμα δύως δέν
διστάζει νά δώσει τὶς δικές του πολιτικές ἔξηγήσεις γιά ὅσα συμ-
βαίνουν. Ετσι, σχετικά μέ τὸν ἀντισημιτισμό ἀλλά καὶ μιά νέα
στροφή πρός τὸν σημιτισμό, λέει:

* «Μού κάνει ἐντύπωση δι τρόπος πού προσπαθοῦν τελευταία νά
συμφιλιώσουν τὶς δύο αὐτές ἰδεολογίες. Βρισκόμαστε πράγματι
τελευταία μπροστά σ' ἔνα καινούργιο γεγονός: δι ἀντισημιτισμός,
πού ἀλλοτε ἦταν μιά ἰδεολογία ἐκτὸς μόδας αὐτῶν πού συνεργά-
στηκαν με τοὺς Γερμανούς, κερδίζει συνεχῶς ἔδαφος σήμερα.
Ἐτσι συμβαίνει νά γίνομαστε θεάτρες μᾶς περιέργης καὶ λιγό ὑπο-
πηπτης στάσης. Σάν ἔκεινη τῆς τηλεοπτικῆς ἐκπομπῆς «Ἀπόστρο-
φος» δύο που οι όργανωτες ἔθεασαν ἀντιμέτωπους. Εβραίους καὶ ἀν-
τισημίτες, οι οποίοι συζητοῦν γιά τὸ ποιός ἔχει δίκιο. Μό δι ἀν-
τισημιτισμός είναι ἔγκλημα καὶ δέν συζητεῖται στα σαλόνια. Δέν
μπορεῖ νά ἀνεχτεῖ κανείς τὴν ὑπαρξή του καὶ νά φτανουμε στό
σημεῖο νά τὸ συζητάμε. Οὔτε μποροῦν νά συνεργάζονται οι
Ἐβραίοι σε μιά ἀντιεβραϊκή συζήτηση. Αὐτές οι ἐκπομπές δέν εί-
ναι ἀπλῶς ἡλίθιες, είναι ἀπάτη. Είναι κωμικό δήθεια ν' ἀνοίγεται
μιά συζήτηση ἀνάμεσα σε δύο είδη ἀνθρώπων πού ὁ ἔνας θέλει
τὸν θάνατο τοῦ ἀλλοῦ.»

* «Υπάρχει κάτι τὸ γειοῖο στὴν ἀνακίνηση τοῦ ἐβραϊκοῦ προβλή-
ματος, δπως ἔμφανται τελευταία», προσθέτει δι Σάρτρ. «Ἄς πάρουμε
τὴν ταινία «Ολοκάυτωμα». Ἡταν τόσο κακοφτιαγμένο
καὶ γειοῖο νά βλέπεις νά πηγαίνει μιά γυναίκα στό στρατόπεδο
συγκεντρώσεως γιά νά προσπαθήσει νά δεῖ τὸν ὄντρα της. Κάτι
τέτοιο, πους ξέρουν ὥλοι, δέν συνέβει ποτέ. Πώς μπορεῖ δι θεά-
τρις νά συγκινθεῖ μέ μιά τόσα παγερή καὶ ἀξιοπρεπή οικογένεια,
σάν αὐτή τῶν Βαΐς. Ωστόσο δι στόχου τῆς ταινίας ἥταν ἀλλος.
Ἡταν ἔνας τρόπος διαφήμισης τῶν Εβραίων. Καὶ δπως ἔγραψε
τὸ «Νουβέλ Όμπερβατέρ» είχε «καναν δλλο στόχο: νά κάνει
τοὺς ίδιους τοὺς Εβραίους, θεάτρες τῆς μοίρας τους, νά τοὺς
προσφέρει ἀκαδημαϊκή συζήτηση γιά τὸ πρόβλημά τους. Καὶ φυ-
σικά νά τοὺς ἀποκοιμίσει». Στό ειδικό τεῦχος μας τῶν «Μοντέρ-
νων Καιρῶν» δημοσιεύσαμε τὰ πρακτικά μιᾶς συζήτησης πού δρ-
γανώσαμε ἀνάμεσα σε ἀγωνιστές Ἀραβες καὶ σε ἀγωνιστές
Ἰσραηλινούς. Ἡ συζήτηση αὐτή μού φαίνεται δη ἥταν πολύ ση-
μαντική. Καὶ δη κάτι τέτοιο μπορεῖ νά βοηθήσει γιά νά προχωρή-
σει μιά συζήτηση στό θέμα αὐτό πού ἀπασχολεῖ σήμερα τὸν κό-
σμο.»

ΒΙΒΛΙΟ ΜΝΗΜΗΣ

ΕΚΔΟΣΗ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΣΟΣ

ΑΘΗΝΑ
1979

ΒΙΒΛΙΟ
ΜΝΗΜΗΣ

Μηνύματα ἀπό τή Χριστιανική 'Ορθόδοξο 'Εκκλησία

* Ο π. Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος
κ. Ἰερώνυμος μᾶς ἔγραψε:

«Ἐγνώριζα ἡδη τό δρᾶμα τῶν Ἐβραίων συμπατριωτῶν μου καὶ ὡς ἀνθρωπος ἡσθανόμην ἐντροπήν, διότι εἶχαν εὐρεθῆ συνάθρωποι μας νά ὄργανώσουν καί νά ἑκτελέσουν τό ἔγκλημα τῆς γενοκτονίας τῶν Ἐβραίων τῶν ἐτῶν 1943 καὶ 1944.

Ὦς φοιτητής εἶχα εἰς τό Βερολίνον παρακολουθήσει τούς χιτλερικούς διωγμούς καί τήν ἐκ μέρους τῶν ναζιστῶν καλλιέργειαν τοῦ ἐναντίον σας μίσους, ἀλλά τότε μοῦ ἦτο ἀδύνατον νά φαντασθῶ τήν ἑκτασιν καί τό βάθος τῆς συμφορᾶς, πού θά ἔξαπέλυαν οι πανεπιστήμονες τῆς σκληρότητος καί τοῦ καννιβαλισμοῦ δλίγα ἐτη βραδύτερον. Εἶχα ἐπίσης ιδίαν ἀντίληψιν τῶν αἰσθημάτων τοῦ τρόμου καί τοῦ ἄγχους, τά δποια προεκάλουν εἰς τούς δμοθρήσκους σας, διότι ἐν Βερολίνω, ἵσως κινούμενος ἀπό αἰσθήματα ἐνδομύχου διαμαρτυρίας διά τά συμβαίνοντα καί ἐκ συμπαθείας πρός τούς πάσχοντας, προετίμησα νά διαμένω εἰς μίαν ἔβραικήν οἰκογένειαν. Πρέπει δμως νά σᾶς ὀμολογήσω ὅτι τό περιεχόμενον τοῦ «Βιβλίου Μνήμης», πού ἐίναι πράγματι ἔνα «βιβλίο ὁδύντς καί πόνου», δχι μόνον διά σᾶς ἀλλά καί διά κάθε ἀνθρωπον, δ ὅποιος σέβεται τόν ἑαυτόν του, ἥτο ἀδύνατον νά τό προβλέψῃ τις, ἔστω καί ἄν διέθετε τήν ισχυροτέραν δυνατήν φαντασίαν.

Εὕχομαι δ «Θεός τῶν πνευμάτων» νά ἀναπαύση δλους τούς τόσον ἀδίκως φονευθέντας ὀμοθρήσκους σας καί τούς ἀλλους εἰς τούς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ καί νά φωτίση δλους ἡμᾶς νά πράξωμεν δ,τι είναι σύμφωνον μέ τό ἄγιον Θέλημά Του, διά νά μή ἐπαναληφθοῦν ποτέ πλέον παρόμοια ἔγκληματα».

* Ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Δημητριάδος κ. **Χριστόδουλος** ἔγραψε σέ ἐπιστολή του:

«Σᾶς εύχαριστώ διά τήν εύγενή ἀποστολήν τοῦ «Βιβλίου Μνήμης», είς τό δόποιον ἀπόθαντίζεται τό φρικαλέον καί στυγερόν ἔγκλημα τῆς γενοκτονίας εἰς βάρος χιλιάδων ἀθώων Ἑλλήνων Ἰσραηλιτῶν ἀπό μέρους τῆς ναζιστικής θηριωδίας. Μαζί μέ δλους τούς ἀνθρώπους καλῆς θελήσεως, καταδικάζομεν καί ἡμεῖς, ὡς Χριστιανοί, τό κακούργημα ἔκεινο, τό δόποιον συνέλαβον καί διέπραξαν ἀνθρωποι μακράν τοῦ Θεοῦ εὐρισκόμενοι. Είθε ἡ μνήμη τοῦ ἀπαίσιου ἔγκληματος νά ἀποτρέψῃ, είς τό μέλλον, ἐπανάληψιν νέων πολέμων καί ἀλλων συναφῶν ὡμοτήτων εἰς βάρος τοῦ Ἀνθρώπου, δ ὅποιος, κληθείς ύπό τοῦ Θεοῦ διά νά σρχη τῶν ἐπιγείων κτισμάτων, είναι δξιος νά ἀπολαμβάνη ἀδιατάρακτον είρηνην καί νά διάγη ἐν ἀγάπη καί συνεργασία μετά τῶν ἀδελφῶν του, ἀνεξαρτήτως Φυλῆς, Θρησκείας καί γλώσσης».

● Ἐπίσης ἔγραψαν στό Κ.Ι.Σ. οι Σεβασμιώτατοι Μητροπολίτες Πειραιῶς κ. Καλλίνικος καί Μαρωνείας καί Κομοτηνῆς κ. Δαμασκηνός.

Από τά δημοσιεύματα τοῦ Τύπου:

* Η έφημερίς **Ημερησία**, σέ σχολιό της άνεφερε (26 – 10 – 79):

«ΟΙ ΑΡΙΘΜΟΙ είναι πάντα ή πιό σκληρή άλλα καί ή πιό ειλικρινής γλώσσα. Στήν δική τους περιοχή δέν χωρούν ούτε άμφιβολίες ούτε έρωταματικά σ্থανα σε κάθε άριθμού ύπάρχει καί ένα δόνομα. Καί είναι τό δόνομα ένός „Ελληνα Ισραηλίτη, πού χάθηκε στά ναζιστικά στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Δέν είναι άκριβης ό αριθμός τῶν θυμάτων πού περιέχονται στό βιβλίο, γιατί, όπως σημειώνεται στό σύντομο πρόλογο, «οι Ναζί μαζί με τούς άνθρωπους κατέστρεψαν καί τά όρχεια καί τά στοιχεῖα. Καί τό έκαναν αύτό, γιατί τά όρχεια αύτά είχαν ψυχή, ήταν μιά φωνή πού κάποτε θά ύψωνταν γιά νά καταγγείλει τό έγκλημα τῆς γενοκτονίας». Ύστερα από τόν μονοσέλιδο πρόλογο, άκολουθεί ένας πίνακας πού δείχνει σέ συνολικούς άριθμούς τίς απώλειες τού ἔβραικού πληθυσμού τῆς Ελλάδος, μετά τούς διώγμούς τού 1943 καί 1944. Στίς ἐπόμενες ἑκατόν σαράντα σελίδες τού Βιβλίου ἀναγράφονται ὄνομαστικά κατά Κοινότητες όλα τά θύματα τῶν διωγμῶν. Καί στό τέλος μιά λευκή σελίδα μ' ένα ἀπλό δάφνινο στεφάνι, ἀφιερωμένη «Στόν ἄγνωστο Ελληνα, Ἐβραίο τό θρήσκευμα, πού χάθηκε στά ναζιστικά στρατόπεδα συγκεντρώσεως». Δέν γνωρίζουμε σέ ποιόν ἀνήκει ή ίδεα τού „Βιβλίου Μνήμης“. „Εκείνο θύμα, πού πετυχαίνει αύτή ή ἀπέριπτη ἑκδοση ἔχει σίγουρα ξεπεράσει τήν ὅποια προσδοκία τῶν ἐμπνευστῶν τῆς Ιδέας. Σπάνια ἔνα βιβλίο, ἔνα ἀπλό μητρώο θυμάτων, θά λέγαιμε, πάρνει τίς διαστάσεις μιᾶς ἐκρηκτικῆς κατηγορίας, πού καμιά περιγραφή δέν θά μποροῦσε νά τήν κάνει τόσο δμεστή, τόσο ἀδυσώπητη, ἀλλά καί τόσο λιτή. Γιά μιά ἀκόμη φορά τό Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο μ' αύτό «τό βιβλίο δόδυνης καί πόνου» ξαναζωντανεύει, μέ τήν συγκλονιστική ἀπλή γλώσσα τῶν ἀριθμῶν, τήν πιό συνταρακτική τραγωδία τοῦ Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, μέ τά ξένη ἁκατομμύρια τῶν άθων θυμάτων τοῦ Ναζισμοῦ καί πού ἀνά-

* Η **Γυναίκα** (21.11.1979) γράφει:

«Μιά ἔκδοση, ἔνα συγκλονιστικό βιβλίο μνήμης ἔφτασε στή στήλη μου. Πρόκειται γιά μιά ἔκδοση τοῦ Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου τῆς Ελλάδος, μέ γαλανόλευκο έξωφυλλο καί μέ τόν τίτλο: ΒΙΒΛΙΟ ΜΝΗΜΗΣ. Τό ξεφυλλίζεις καί αισθάνεσαι τά δάχτυλά σου νά καίνε. Πρόκειται γιά ένα λεπτομερή πίνακα τῶν Ελλήνων, Εβραίων τό θρήσκευμα, πού ἔζοντωθκαν ἀπό τούς χιτλερικούς κατά τή διάρκεια τῆς Κατοχῆς (1943 – 1944). Ή μακάβρια αὐτή «στατιστική» καταχωρεῖται κατά γεωγραφικές περιφέρειες καί πόλεις. Στέκεσαι σέ μιά σελίδα καί βλέπεις 10, 20 νεκρούς μέ τό ίδιο ἐπώνυμο. Γυρίζεις ἀλλη σελίδα, μπορεῖ νά συναντήσεις 30 ή 40 μέ τό ίδιο ἐπώνυμο. Οικογένειες δηλαδή δλόκληρες, ἀδελφοί, συγγενεῖς, παππούδες, ἔγγονα, γονιοί νά ἔχουν ἔζοντωθεί σύρριζα. Καί φυσικά καταχωρούνται τά ὄνοματα ὅσων βρέθηκαν τά στοιχεῖα. Γιατί σέ πολλές περιοχές, μαζί μέ τούς άνθρωπους, καταστράφηκαν καί τά στοιχεῖα. Γί αὐτούς ύπάρχει μιά τιμητική ἀναθηματική σελίδα μέ τίς λέξεις: ΣΤΟΝ ΑΓΝΩΣΤΟ ΕΛΛΗΝΑ, ΕΒΡΑΙΟ ΤΟ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ, ΠΟΥ ΧΑΘΗΚΕ ΣΤΑ ΝΑΖΙΣΤΙΚΑ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΩΣ, κι ένα στεφάνι δάφνης...

Διαβάζεις λ.χ. στίς στήλες τῆς «στατιστικῆς» δότι ή Κοινότητα Καβάλας είχε 2.100 δμοεθνεῖς Ἐβραίους, καί ἐπέζησαν 42! Ή ἀπό τήν Κοινότητα Χανίων – Κρήτης ἀπό τούς 350, ἐπέζησαν ἔφτα! Καί χωρίς νά ύπάρχουν όλα τά στοιχεῖα, ιδιαίτερα ἀπό τή Θεσσαλονίκη, πού είχε τό μεγαλύτερο δμοεθνή ἔβραικό πληθυσμό, στό σύνολο ἀνάφερεταν τό ἔξης:

Πληθυσμός πρό τῶν διωγμῶν 77.178.

Πληθυσμός μετά τούς διωγμούς 10.066

Ποσοστό ἐλαπτώσεως 89%.

Δέν πρόκειται περί ποσοστοῦ ἀλλά περί ἐκατόμβης. „Ἄς είναι αἰώνια ή μνήμη τῶν δμοεθνῶν μας Ἐβραίων, πού δοκίμασαν τή φριχτότερη ἔζοντωση στά στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Ήσαν κι αὐτοί ένα κομμάτι τῆς Ελλάδας...“

● Επίσης έγραψαν σχετικά: **Ταχυδρόμος** (Βόλου, 23/10/79), **Θεσσαλία** (Βόλου, 23/10/79), **Πρωΐνη** (23/10/79), **Έθνική Φωνή** (Χανίων, 24/10/79), **Καβάλα** (25/10/79), **Θεσσαλονίκη** (26/10/79), **Ἐλευθερία** (Λαρίσης, 26 καί 27/10/79), **Νέα Εποχή** (Κατερίνης, 27/10/79), **Ἐλευθερία** (Πάτρας, 25/10/79), **Αύγη** (Πύργου, 29/10/79), **Πέλλα** (Ἐδεσσῆς, 31/10/79), **Κερκυραϊκή** (26/10/79), **Λαρισαϊκή Ήχώ** (29/10/79), **Πελοπόννησος** (Πατρών, 1/11/79), **Νέος Άγων** (Καρδίσης, 3/11/79), **Ἐρευνα** (Ιωαννίνων, 5/11/79), **Ἐλευθεροπύπια** (8/11/79), **Ξάνθη** (28/10/79), **Ἐλληνικός Βορρᾶς** (10/11/79), **Τοπική Φωνή** (Πρεβέζης, 27/10/79), **Θεσσαλιώτις** (Καρδίσης, 12/11/79), **Μεγαρικός Τύπος Δημοσιότης** (Οκτώβριος 1979), **Άλιθεια** (Κερκύρας, 5/11/79) καί **Τά Τσιντζίνα** (Γκορίσης – Σπάρτης, Οκτώβριος 1979)

μεσά τους είναι καί οι „Ελληνες Ισραηλίτες. „Ἐνα αἰσθητού μα εύλαβείς κι ἔνα δέος συνέχει τήν ψυχή τοῦ ἀναγνώστη, ὅταν φυλλομετρά τίς σελίδες τοῦ «Βιβλίου Μνήμης». Στώμεν εύλαβών...“.

● Η ίδια έφημερίδα δημοσίευσε ἐπίσης χρονογράφημα τοῦ κ. Π. Αθηναίου, τό ὅποιο καταλήγει ώς ἔξης:

«Βιβλίο πόνου ἀποκαλούνει οι ἔκδοτες του τό λεύκωμα αύτο. Καί ἔχουν δίκιο. Εἶναι ένα βιβλίο γεμάτο ἀπό ἀνθρώπινο πόνο, ἀλλά καί ἀπό, ΦΡΙΚΗ. Καμιά λέξη δέ μπορεῖ νά δώσει παρηγοριά σ' αὐτούς πού ἀπόμειναν γιά νά θυμοῦνται, δότι μέσα σέ ἔναν αἰώνα πολιτισμού, δό ΑΝΘΡΩΠΟΣ έγινε ένα ΚΤΗΝΟΣ...». (28/10/79)

**ΒΙΒΛΙΟ
ΜΝΗΜΗΣ**

* Τό **Έμπρός** σημειώνει:

„...Τό χαρακτηρίζουν βιβλίο δύνης καί ντοκουμέντο. Καί εύστοχωτατα. Δέν περιέχει ἀφηγήσεις. Μόνον ἀριθμούς θυμάτων τοῦ Ναζισμοῦ, κατά διαμερίσματα, καί ὄντα, βάσει τῶν ἀρχείων ἐκείνων πού διασώθηκαν. Είναι, πραγματικά, μιά συγκλονιστική μαρτυρία. Ποτέ οι ἀριθμοί δέν είχαν τέτοια δύναμιν...“. (2/11/79).

ΒΙΒΛΙΟ ΜΝΗΜΗΣ

ΕΚΔΟΣΗ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΣΟΣ

ΑΘΗΝΑ
1979

‘Η πνευματική Ελλάδα

* 'Ο καθηγητής της 'Ιστορίας Δογμάτων και Οἰκουμενικῆς Κινήσεως τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Ἰω. Καλογήρου, σέ επιστολή του ἀναφέρει:

«Εύχαριστῶ θερμῶς διά τὴν καὶ εἰς ἐμὲ τιμητικήν, φιλόφρονα ἐκ μέρους Σας ἀποστολήν τοῦ λευκώματος – βιβλίου, πράγματι, δόδυνς καὶ πόνου – «Βιβλίον μνῆμης». Εἰς αὐτό καὶ μέ τὴν ἀπλῆν ἀκόμη παράθεσιν τῶν ὄνομάτων τῶν ἑκατοντάδων καὶ χιλιάδων τῶν ἀπὸ τὴν χώραν μας θυμάτων τοῦ ἀπαίσου ἔκεινου χιτλερικοῦ διώγμου τῶν ὅμοθρήσκων Σας καὶ συμπολιτῶν μας, ἀπό ὅσας Κοινότητας ἡμιπρέσατε, ἀσφαλῶς ὑστερα ἀπὸ μεγάλην ἐρευνητικήν προσπάθειαν, νά ἔχετε τὰ σχετικά στοιχεῖα, ἐντυπώνεται παραστατικώτατα καὶ διαιωνίζεται εἰς τὴν μνήμην μας τὸ ὄλον ἑκεῖνο δρᾶμα, τὸ ὅποιον ἀμαυρώνει τὸν χαρακτῆρα τοῦ ὄλου νεωτέρου ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ. Οὕτω συνειδητοποιεῖται εἰς δόλους μας καὶ ἡ εὐθύνη καὶ ἡ ύποχρέωσις διά τὴν μέ κάθε μέσον παρεμβολήν μας εἰς τοὺς τομεῖς τῆς ειδικωτέρας δράσεώς μας ὁ καθένας καὶ εἰς τὴν ὅλην μας ἑκόλωσιν πρὸς ἀπότροπήν εἰς τὸ μέλλον οιασδήποτε, ἀπὸ οιανδήποτε πλευράν καὶ πρὸς οιανδήποτε κατεύθυνσιν τῆς ὥλης ἀνθρωπότητος, παρομοιας ἡ ἀναλόγου ἐγκληματικῆς δραστηριότητος. Ἀπό τοιαύτας δραστηριότητας ἀπειλεῖται καὶ θά ἀπειλῆται πάντοτε ἡ ἀνθρωπότης, ἐφ' ὅσον αὐτή ἀντιστρατεύεται πρὸς τὸν Θεόν,

ἀγνοεῖ ἡ καὶ «καταργεῖ» Αὐτὸν καὶ προβάλλει εἰς τὴν θέσιν Του ἰδιά της κατασκευάσματα, εἰδωλα καὶ φαντάσματα. Ἡ εὐχή, πράγματι, καὶ ἡ προσάθεσια ὅλων μας πρέπει νά εἶναι ἡ, ἐν ἔυχαριστίᾳ πρὸς τὸν Θεόν διά τὰ ὅσα ἀγοθά εἰς τὴν ζωὴν αὐτήν μᾶς χαρίζει καὶ μέ τὸν ψηλόν τώρα τεχνικὸν πολιτισμόν μᾶς ἐμπλουτίζει, συνεχῆς συμβολή μας, μέ ἀλληλοσεβασμόν μεταξύ μας οἱ ἀνθρωποί, διὰ τὴν πραγματικήν τελικήν ἐμπέδωσιν καὶ καρποφορίαν τῆς «εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου». Μέ τὴν προτροπήν καὶ τὴν εὐχήν αὐτήν, ἡ ὁποία ἐπαναλαμβάνεται συχνά εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἑκκλησίας καὶ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ καὶ εἰς τὴν ἑβραϊκήν λατρείαν καὶ τὴν ἀλληληγορίαν συχνά ἐπίσης ἐπαναλαμβανόμενον: Schalom, κατακλείετε καὶ Σεῖς, πολὺ εὔστόχως, τὸν περιεκτικὸν τοῦ ὄλου νοήματος τῆς παρούσης ἐκδόσεώς Σας Πρόλογον.

Δέν κατωρθώσατε, φαίνεται, νά

βρῆτε τὰ σχετικά στοιχεῖα ἀπό τὴν «ρουμανιώτικη», τὴν ἑλληνικώτατη δηλαδή, ἑβραϊκή Κοινότητα τῆς προσφιλοῦσ μου γενέτειρας, τῶν Ἰωαννίνων. Μέ πολλά μέλη ἀπό τὴν Κοινότητα αὐτήν, εἰδικά δέ με Ἰσραηλίτας συμμαθητάς μου εἰς τὴν ἑκεῖ Ζωσμαίαν σχολήν, πρὸ τοῦ πολέμου, συνδεόμουν πολὺ. Διά πολλούς ἀπό τούς γνωστούς μου αὐτούς ἔχω πληροφορηθῆ μέ χαράν ὅτι εἶχαν σωθῆ. Μέ ἰδιαιτέρως συγκινησην εἶχα διαβάσει τά σχετικά μέ τὴν ἑβραϊκήν Κοινότητα τῶν Ἰωαννίνων εἰς τὸ Τεῦχος Μαρτίου 1979 τοῦ Περιοδικοῦ Σας «Χρονικά», τό διποίον, λίαν φιλοφρόνως, τακτικά μοῦ ἀποστέλλετε, πάντοτε ἐνδιαφέρον καὶ καταποτικόν, καὶ δῆ καὶ ἀπό θεολογικῆς δι' ἔμετρον.

Εύχαριστῶ καὶ πάλιν δι' ὅλα εὐχόμενος συνεχῆ πρόσδοκον καὶ ἐπιτυχίαν, μέ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸ ἔργον καὶ τούς σκοπούς τοῦ Συμβουλίου Σας.

Μιά συγκινητική ἐκδήλωσις:

302. Διζίβρε Σόλ Σιούδα 36

· Ο κ. Εὐάγγελος Σουλτάνης (ἀπό τή Θεσσαλονίκη) ἔγραψε καὶ μᾶς ἔστειλε τό παρακάτω ποίημα:

Κάλυψε μαῦρο σύγνεφο τὸν ἥλιο τοῦ καιροῦ μας τί δ θάνατος ἔστερωσε στὸ πιό τρανό του φάσμα.
Ήρθε σάν ἀνάμνηση πικρή σ' ἔνα βιβλίο τοῦ Πόνου κι ὀνάμεσα στά ὀνόματα τῶν πού σκοτώσαν οι Ούνοι καντήλι φωτοκαίει χλωρό τ' ὄνομα τό δικό της.
Πικράθηκεν ἡ σκέψη μου γιά τό θλιφτό χαρό της κι ὀντί για ποίημα ἑρωτικό γράφω νεκρολογία:
Τά ρόδινα χαρόγελα πού ὀνθούσανε στά χείλη της ἔμειναν μές τή μνήμη μου σάν φῶτα μακρυνά πού δόδηγούν σέ μιά ἀνοίξην εἴκοσι δυό μου χρόνων.
Έκει στό Διδυμότειχον, τὴν εἶχα ἐγώ γνωρίσαει κοπέλλα μέ κορμοστασίδι ύλυπτή – ζωηρή – κι αιθέρια.
Ξανθό μαλλί στεφάνων τό ὄφριο πρόσωπό της καὶ τά γαλάζια ματία της σκορπούσανε σκοτάδια
Ήταν ἥλιος λαμπερός στά δέκα ὀκτώ της χρόνια κι ἐγώ νέος ἀνθυπολοχαγός ἔννοιωσα περηφάνεια γιά ἔναν χορό πού πέταγα σάν χρέψα μαζί της γιά ἔναν χορό πού μ' ὀφήσει μιάν ἀνθίσμενη μνήμη.

● Ο κ. Σουλτάνης σημειώνει τά ἔξης ἐπεξηγηματικά καὶ συνάμα τραγικά:
«Η Σόλ Τζίβρε μαζί μέ τούς γονεῖς της παραβρέθηκε στό χορό πού ἔδωκε ἑκεῖ στό Διδυμότειχο, τόν χειμώνα τοῦ 1923, τό Σύνταγμα Προκαλύψεως Ἐβραιού. Ήταν μιά δημοφιλά. Οι νεαροί ἀξιωματικοί τοῦ συντάγματος τήν ἔνοιωθαν σάν χάρμα ὄφθαλμῶν καὶ αισθήσεων κι δλοι λαχταρούσαν νά χορέψουν μαζί της. Η Σόλ χάρισε καὶ σέ μένα ἔναν χορό. Τώρα – ύστερα ἀπό πενήντα ἔξι χρόνια – τό λεύκωμα πού ἔβγαλε τό Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο τῶν Κοινοτήτων τῆς Ἐλλάδος, στάθηκε ἀφορμή νά γράψω τό παραπάνω ποίημά μου, γιατί στόν αὐξόντα ἀριθμό 302 διάβασα τ' ὄνομά της πού τό θυμόμου πάντα».

44ον Πληροφοριακόν Δελτίον δημοσιευμάτων τοῦ Τύπου

1. ΠΕΡΙ ΕΒΡΑΙΩΝ

Βήμα: Σέ αρθρο τοῦ κ. Ἀδ. Πεπελάση, γιά τίς ἐπιπτώσεις στήν Ἑλλάδα τῆς συνδέσεως μέ. τῆν ΕΟΚ, σημειώνει ὅτι ὅταν ἄρχιζε ἡ Βιομηχανική Ἐπανάσταση κι ἔγκαθιδρυόταν ἡ εύρωπαική δημοκρατία, ὁφειλόταν σέ ἑκπροσώπους τῶν θρησκευτικῶν αἱρέσεων καὶ μειοψηφιῶν. Ὁ καθηγητής τῆς Ὀξφόρδης H. Trevorporpper δείχνει στό ώραῖο του βιβλίο «Ἡ εὐρώπη γίνεται δύση» πόσο συνέβαλαν οἱ Ἐβραῖοι καὶ οἱ ἄλλες θρησκευτικὲς ἡ θεοτικές μειοψηφίες στίς ναυτικές τελειοποίσεις πού ἐπέτρεψαν τή θαλασσοκρατία τῶν Πορτογάλων καὶ τῶν Ἰσπανῶν καὶ τήν ἀπαρχή τῆς εύρωπαικῆς ἀνάπτυξης καὶ ἐπέκτασης». (31 / 10).

Θεοσαλονίκη: Ἡ Ἐλίζα Ριάδη, πού πλησιάζει τά 90 της χρόνια, γεννήθηκε στήν Ἀμβέρσα καὶ εἶναι γυναίκα τοῦ B. Ριάδη, ἀδελφοῦ τοῦ Αίμιλίου, πού ὑπῆρξε καλλιτεχνική φυσιογνωμία τῆς Συμπρωτεουόσης. Δούλεψε στὸν Ἑλληνικό καὶ Διεθνῆ Ἐρυθρό Σταυρό ἀπό τό 1939, μέ. ίδιαίτερη ὑπηρεσία στά γερμανικά στρατόπεδα. Σήμερα θυμάται: «...πληροφορήθηκα ὅτι στό σταθμό δυο μέρες ἦταν 800 Ἐβραῖοι ἀπό τήν Καστοριά δίχως φᾶι καὶ νερό. Τρέχω καὶ βλέπω ἔνα φορτηγό γερμανικό μέ. ψωμιά γιά τούς Ἀγγλους. Μέ τό ἔτοι θέλω τά πήρα καὶ τά πήγα στό σταθμό. Είχα μιά δύναμη βέβαια σάν Διεθνής Ἐρυθρός Σταυρός, ἀλλά εἴχα πιο πολύ κουράγιο, ὅταν ἔμαθα μάλιστα ὅτι ἐτοίμαζαν εἰδικό συσστίο γιά τά σκυλιά τους, πλέον δέν μέ. κρατοῦσε τίποτα. Σ' αύτά τά θέματα τή ζωή σου δέν πρέπει νά τήν λογαριάζεις, τρομάζεις τόν δλλον μέ τήν ἀπόφαση πού βλέπει στά μάτια σου» (27/10).

Ιστορία: Μέ τίτλο «Ἀμφισβητοῦνται οι Θάλαμοι ἀερίων» δημοσιεύει συνέντευξη τοῦ Γάλλου Ιστορικοῦ P. Φωρισσόν, δό όποιος ὑποστηρίζει ὅτι δέν ὑπῆρχαν ποτέ οἱ ἔξοντωτικοί θάλαμοι ἀερίων καὶ ὅτι δλα αὐτά ἀποτελοῦν «ψεύδη πολεμικῆς προπαγάνδας». Στή συνέχεια δημοσιεύει τή συντριπτική ἀπάντηση τοῦ Ἰταλοῦ καθηγητοῦ Ἐ. Κολότι, δό όποιος ἀποδεικνύει ὅτι «τό θράσος τοῦ κ. Φωρισσόν ὑπερβαίνει τά δρια. Οι ἀπόψεις, πού ἔξακολουθεῖ παράλογα νά ὑποστηρίζει, βασίζονται στά τεραπώδεις ψευδολογίες καὶ ἐνώ δέν ἔχουν καριμά ιστορική βάση ἔχουν δημως πολιτική σκοπιμότητα: Ἀποσκοποῦν στήν παραπλάνηση τῆς κοινῆς γνώμης». (Νοέμβριος 1979).

— Στό 1δό τεύχος βιογραφία τοῦ Ἐρντ Τόλλερ, τοῦ Ἐβραίου ποιητοῦ, δό όποιος διετέλεσε Ἀντιπρόεδρος στή «σοβιετική κυβέρνηση» τοῦ Μονάχου τό 1918. Ὁ Χίτλερ τόν κατεδίωξε ἀγρια. Τό 1939 βρέθηκε κρεμασμένος στή N. Υόρκη.

Ἐπίκαιρα: Ἀποστάσματα τοῦ ντοκουμέντου τοῦ Πολωνοῦ K. Μοζάρσκι, δό όποιος κλεισμένος ἐπί τέσσερα χρόνια στό 1δίο κελί μέ τόν στρατηγό Στρούπ, τόν ἔξολοθρευτή τοῦ γκέτο τῆς Βαρσοβίας, συνέλεξε τίς παρανοϊκές ἀντιληφεις τῆς δλοκληρωτικῆς νοοτροπίας καὶ τίς παρουσίασε μέ τόν τίτλο «Συζητήσεις μέ ἔνα δήμιο» (22/ 11).

Πειραική - Πατραϊκή: Σέ αρθρο μέ θέμα «Ἀναζητώντας τήν ἑθνική μας ταυτότητα», γράφει μεταξύ ἀλλων: «Ἀνάμεσα στίς ἀνατολικές ἀντιλήψεις περί ἀνθρώπου, καὶ περιβαλλόμενος ἀπό μεγάλους ἄρπαγες λαούς, ἐδημιούργησε καὶ δό Ἰουδαϊσμός τό δικό του πρότυπο περί τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Ἰουδαῖος ἐπρεπε νά ἐπιβιώσει, καὶ προπαντός ἐπρεπε νά μήν ἀναμιχθῇ με τούς δλλους καὶ χαθῆ. «Οπως χάθηκαν μεγαλύτεροι του λαοί. Σουμέριοι, Χιττίτες καὶ τόσοι δλλοι, ἀναμιχθέντες είτε μέ τούς Μήδους καὶ τούς Πέρσες, είτε μέ τούς Αίγυπτους. Ἡ φιλοσοφία του, δηλαδή ἡ θρησκεία του, γιατί δό Ἰουδαῖος ἐσύγχωνευσε μέσα στή θρησκεία καὶ φιλοσοφία, καὶ λογοτεχνία, καὶ ποίηση, καὶ τέχνη, ἀκόμα καὶ κράτος, είναι δτο ὁ Θεός είναι ἔνας, ἡγέτης ἑθνικός τῶν Ἐβραίων, καὶ δό ὀνθρωπος πολεμιστής τοῦ Θεοῦ γιά νά διατηρήσῃ στούς αἰώνες τό ἔθνος του ξεχωριστά ἀπό δλα τά ἀλλα. Ὁ Ἰουδαῖος, καὶ κατ' ἐπέκταση καὶ δό κάθε ἀνθρωπος, δό όποιος δφείλει πρώτα νά γίνει σάν «Ἰουδαῖος» είναι μόνιμος στρατιώτης τοῦ Θεοῦ χωρίς κανέναν ἀλλο σκοπό πάνω στή γη, παρά μόνο νά κυριαρχήσῃ καὶ ἐνώ φέρη τή βασιλεία τοῦ Θεοῦ, δηλαδή τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ κράτους του, πάνω στή γη. Ἡ ἀντίληψη αὐτή τόν κάνει βέβαια ξέπουν καὶ Ικανό καὶ δραστήριο, τόν κάνει δημως συγχρόνως καὶ σκληρό, σκληρόκαρδο, ἔγωστή καὶ συμφεροντολόγο. (Νοέμβριος 1979).

2. ΠΕΡΙ ΙΣΡΑΗΛ

Νέα Καστοριά: Σέ σχόλιο τοῦ «Καστοριανοῦ»: «Μέ πολλούς τρόπους καλλιεργεῖται κάποια ἀντιπάθεια ἐναντίον τοῦ Ἰσραήλ πού ἔγινε κράτος σύγχρονο ἐκ τοῦ μηδενός κι οἱ ἐπιστήμονές του πέτυχαν ὑάνθιστους καὶ οἱ ἔρημοι. Ἡ ἀντιπαθοῦν τό Ἰσραήλ πώς τάχα ἐνισχύεται ἀπ' τήν Ἀμερική. Μά ἡ ἀμερικάνικη βοήθεια (λόση καὶ νάναι) είναι πιο μεγάλη ἀπ' τά ἀμύθητα κέρδη τῶν πετρελαίων

πού μονοπωλοῦν οἱ Ἀραβες; Ποιός φταίει ἀν μερικοί σείχηδες, ἀγιοτολάχ, ἐμίρηδες ἡ δικτατορίσκοι καταβροχίζουν τά δισεκατομμύρια διατηροῦντες χαρέμια καὶ στόλους ἀπό λιμουζίνες καὶ βάζουν νά σκοτώνονται οἱ ξηπόλυτοι μέ τούς Ἐβραίους; Γιατί δέν ἀνοίγουν τά πουγγιά τους νά βοηθήσουν τούς Παλαιστινίους πού ζοῦνε σέ σκηνές» (3/11)

‘Ο Πάπας Ιωάννης – Παῦλος Β΄ ἀπολαμβάνει τό κονσέρτο πού ἔδωσαν πρός τιμήν του σπουδαστές κλασικῆς μουσικῆς, κατά τήν ὅφιζή του στὸ Σικάγο.

‘Ο Έντουαρντ Κέννεντυ ύποδέχεται τόν Πάπα Ιωάννη στή Βοστώνη. Ἄριστερά ἡ σύζυγος τοῦ Ἀμερικανοῦ Προέδρου τῶν ΗΠΑ κ. Ροζαλίν Κάρτερ.

Ισραηλίτες και Καθολικοί συμμερίζονται μιά «κοινή άποφασιστικότητα» γιά τήν κατάργηση τῶν διακρίσεων.

Ο Πάπας Ιωάννης — Παύλος Β' διεκήρυξε κατά τήν πρόσφατη περιοδεία του στίς Ήνωμένες Πολιτείες (Νέα Υόρκη, 3 Οκτωβρίου), ότι οι Ισραηλίτες και οι Καθολικοί συμμερίζονται «μιά κοινή άποφασιστικότητα γιά τήν κατάργηση κάθε μορφής άντισημιτισμού και διακρίσεων».

Η παραπάνω δήλωση τοῦ Πάπα έγένετο στό τέλος τῆς δημιλίας του στό Battery Park τοῦ Manhattan, ἐνώπιον ἑνός ἀκροατηρίου 50.000 ἀτόμων. Ατενίζοντας τὸ Ἀγαλμα τῆς Ἐλευθερίας, διαπέπει τὴν ήγεσία τῆς Ισραηλιτικῆς Κοινότητας καὶ τὸν Δήμαρχο τῆς πόλεως, κ. Edward Koch, διόποιος συνόδεψε τὸν Πάπα καθ' ὅλη τῇ διάρκεια τῆς διημέρου ἐπισκέψεως του στή Νέα Υόρκη.

Συγκεκριμένα, δι Πάπας εἶπε:

«Ἀπευθύνω Ιδιαίτερο χαιρετισμό πρός τούς παρευρισκόμενους ἐδῶ ἡγέτες τῆς Ισραηλιτικῆς Κοινότητος, ἡ παρουσία τῶν δημόσιων μέτιμπα Ιδιαίτερα. Πρὶν μερικούς μῆνες συνάντησα στὴ Ρώμη, μία παγκόσμια ἐπιτροπὴ Ισραηλιτῶν ἐκπροσώπων. Τότε, ἐνθυμούμενος τίς πρωτοβουλίες καὶ τίς δραστηριότητες πού ἀκολούθησαν τήν Δεύτερη Διακήρυξη τοῦ Βατικανοῦ, ὑπὸ τὸν προκάτοχὸ μου Παῦλο ΣΤ', ἐδήλωσα ὅτι οἱ δύο κοινότητές μας σχετίζονται καὶ συνδέονται στενά στήν ίδια τῇ βάσῃ τῶν ἀντίστοιχων θρησκευτικῶν τους ταυτοτήτων καὶ ὅτι πάνω σὲ αὐτή τῇ βάση ἀναγνωρίσαμε ἀμφότεροι, μὲν ἀπόλυτη διαύγεια, πῶς ἡ δόξα στήν δοϊα πρέπει νά πορευθοῦμε εἰναι ἔκεινη τοῦ ἀδελφικοῦ διαλόγου καὶ τῆς καρποφόρου συνεργασίας.

Χαίρομαι νά ἐπιβεβαιώσω ὅτι αὐτή ἡ δόξα ἀκολουθήθηκε ἐδῶ στίς Ήνωμένες Πολιτείες ἀπό μεγάλα τμήματα ἀμφοτέρων τῶν κοινοτήτων, ἀπό τίς ἀντίστοιχες ἡγεσίες τους καὶ τά ἐκπροσωπευτικά τους σώματα. Πολλά κοινά προγράμματα μελετῶν, ἀμοιβαίσας γνωριμίας καὶ κατανοήσεως, μία κοινή άποφασιστικότητα στήν ἀπόρριψη κάθε μορφῆς ἀντισημιτισμοῦ καὶ διακρίσεων καὶ διάφορες μορφές συνεργασίας γιά τήν πρόοδο τοῦ ἀνθρώπου, ὅπου αὐτή ἐκφράζεται μέσα ἀπό τήν κοινή μας βιβλική κληρονομία, δημιούργησαν ισχυρούς καὶ μόνιμους δεσμούς μεταξύ Ισραηλιτῶν καὶ Καθολικῶν.

Σάν ἔνα στόμο πού στήν πατρίδα μου συμμερίσθηκα τίς ταλαιπωρίες τῶν ἀδελφῶν σας, σᾶς χαιρετίζω μὲ μιά λέξη παραμένη ἀπό τήν ἑβραϊκή γλώσσα: Σαλώμ. 'Η ειρήνη πάντα μαζί σας».

Μνημόσυνο στήν Χαλκίδα γιά τόν συνταγματάρχη Μ. Φριζή

Τήν Κυριακή 2 Δεκεμβρίου καὶ ὥρα 11π.μ., ἡ Ισραηλιτική Κοινότης Χαλκίδος ὠργάνωσε στήν Ἱερά Συναγωγή τῆς πόλεως μνημόσυνο γιά τόν ἡρωικό συνταγματάρχη Μ. Φριζή, πού εἶχε γεννηθῆ στήν Χαλκίδα. Μίλησε, γιά τήν προσφορά τοῦ Μ. Φριζῆ στόν ἐλληνοϊταλικό πόλεμο, δι λογοτέχνης κ. Ιωαννίνας.

Ο πρέσβυς τῆς Ισπανίας στήν Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης

Τήν Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης, ἐπισκέφτηκαν δι πρεσβευτής τῆς Ισπανίας στήν Ἀθήνας κ. Μανουέλ Ντέ Λεσέα καὶ δι πρόξενος κ. Ντέ Λόρδος Ἀρκος. Τούς ἐπίσημους ξένους καλωσόρισε δι πρόεδρος τῆς Κοινότητος κ. Λ. Μπενμαγιόρ. 'Ο κ. πρεσβευτής πρόσφερε στήν Κοινότητα μιά σειρά Ισπανικῶν βιβλίων γιά τόν ἐμπλουτισμό τῆς βιβλιοθήκης τῆς. 'Επακολούθησε δεξιώσις.

Βιβλία σέ σχολεῖα δώρησε η Ισραηλιτική Κοινότης Θεσσαλονίκης

Στά πλαίσια τῆς μορφωτικῆς της δραστηριότητος καὶ μέ τήν εύκαιρια τοῦ «ἔτους τοῦ παιδιοῦ» ἡ Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης δώρησε ἀπό μιά ἐγκυκλοπαίδεια καὶ μιά σειρά βιβλίων στό 2ο δημοτικό σχολεῖο Ἀμπελοκήπων, στό 101ο δημοτικό σχολεῖο Ξηροκρήνης καὶ στό 2ο δημοτικό σχολεῖο Πολίχνης. 'Η δωρεά ἔγινε στή μνήμη τῶν 10.000 ισραηλιτοπαίδων τῆς Θεσσαλονίκης πού ἔχοντάθηκαν ἀπό τούς ναζί.

Έκδηλώσεις τῆς ἑβραϊκῆς νεολαίας Ἀθηνῶν

Τήν Τετάρτη 24 Οκτωβρίου γιορτάσθηκε, στό Κοινοτικό Κέντρο, ἡ ἐπέτειος τῆς 28ης Οκτωβρίου. 'Η ἐκδήλωση ὀργανώθηκε ἀπό τήν Ε.Ν.Α. πού προσπάθησε μέσα ἀπό ποιήματα καὶ τραγούδια νά προβάλει καὶ νά ὑμνήσει τόν ἄγνωστο ἀφανή ἡρωαῖς, στόν διποίο ἡταν ἀφιερωμένη ἡ βραδυά. Μέ Ιστορική ἀκρίβεια πέρασαν μπροστά ἀπ' τό κοινό δι πόλεμος, δι κατοχή, δι πελευθέρωση, δι ἀγώνας, δι θάνατος, δι ἀνασταση καὶ δι περισυλλογή.

● Τήν Κυριακή 11 Δεκεμβρίου ἔγινε ἡ πρώτη ἐκδρομή στήν Ζαχλωροῦ. 'Ελαβαν μέρος 37 νέοι καὶ συνδυάζοντας τό ἀστείρευτο κέφι μέ τήν καταπληκτική φύση, πέρασαν μιά ἀξέχαστη μέρα.

● Τήν Παρασκευή 16 Δεκεμβρίου ἔγινε τό πρώτο Καμπαλάτ Σαμπάτ, δημοτικός τῶν συμμετοχῶν ἡταν πρωτοφανής. Πρώτη φορά μαζεύτηκαν αι-

σίως 50, γύρω από ένα τεράστιο χαρούμενο τραπέζι με πολύ κέφι και χορό.

Έβραιοελληνικοί Θρῆνοι

Στίς 11 Οκτωβρίου 1979 έλαβε χώρα στά Γιάννενα, στήν αίθουσα της Έταιρείας Ήπειρωτικών Μελετών, τό Δ' Πανελλήνιο Συνέδριο Λαογραφίας της Β. Ελλάδος.

Μεταξύ των δημότων, που παρουσίασαν πρωτότυπες και σκαρκά ένδιαφέρουσες έργασίες, ήταν και ο δόμοθρησκος μελετητής κ. Ιωσήφ Μάτσας, από τά Γιάννενα, ο δοποίος άναφέρθηκε σε τρεῖς έβραιοελληνικούς θρήνους.

Νεώτερες έρευνες σε έβραικά χειρόγραφα, άνεφερε ο κ. Μάτσας, άποκάλυψαν τρεῖς δίγνωστους έβραιοελληνικούς θρήνους γιά τήν άλωση της Ιερουσαλήμ, παρόμοιους με έκεινους πού έχουν δημοσιευθεῖ το 1901. Αποτελούνται άπο δεκαπεντασύλλαβους δημοτικούς στίχους σε καθαρή έλληνική γλώσσα, με έλαχιστα στοιχεία τού κερκυραϊκού ίδιώματος και με λίγες έβραικές λέξεις. Οι θρήνοι αυτοί λέγονταν στής Συναγωγές τών έλληνοφώνων έβραικών Κοινοτήτων τήν 9η τού μήνα Αβ, έπειτο τής άλωσεως τής Ιερουσαλήμ.

Στό σύνολό τους οι θρήνοι ξεχωρίζουν σε τρεῖς κατηγορίες:

- Δυό καθαρά λαϊκά μοιρολόγια γιά τό χαμό τών παλλικαριών και τών άγαπημένων προσώπων, πού μέ τήν προσθήκη λίγων στίχων παίρνουν άλληγορικό χαρακτήρα και θρηνούν τό πέσιμο τής Ιερουσαλήμ.
- Δυό ιστορικοί θρήνοι, πού περιγράφουν τήν πολιορκία της Ιερουσαλήμ, τό κάψιμο τού Ναοῦ καί τά δεινά τού έξοριστου έβραικοῦ λαοῦ, έπηρεασμένοι άπο θρήνους γιά άλωσεις βυζαντινών πόλεων, καί

γ) Τρεῖς καθαρά έβραικοί θρῆνοι, πού άναφέρονται σέ θλιβερά έπεισόδια τής πολιορκίας τής Ιερουσαλήμ και τής έξοριάς.

Η σύνθεσή τους τοποθετεῖται στό δεύτερο μισό τού 15ου αιώνα.

Ο κ. I. Μάτσας παρουσίασε κατά τήν δημιλία του ένα θρήνο άπο 45 στίχους τής πρώτης κατηγορίας, πού άποτελεῖ τήν σύνθεση άπο διποστάσματα γνωστών κι άγνωστων δημοτικών τραγουδιών και έπιχείρησε τήν άνάλυση τών στοιχείων πού τόν συνθέτουν και τήν άνεύρεση τών έλληνικών έπιδράσεων στά λαϊκά έβραικά μοιρολόγια.

ΧΡΟΝΙΚΑ

Μηνιαίον δργανον τοῦ Κεντρικοῦ Ίσραηλιτικοῦ
Συμβουλίου τής Έλλάδος
Γραφεία: Πειραιώς 46, Αθήναι (106) - Τηλέφ.
52.29.153

Έκδότης: τρ. Κ.Ι.Σ. έκπροσωπούμενον ύπο τοῦ Προέδρου
του κ. Ιωσήφ Λόβιγγερ, δοποίος είναι και υπεύθυνος
συμφώνως τών νόμων (Πειραιώς 46 - Αθήναι).

Επιμέλεια έκδόσεως: Νίκος Τσαπίδης, μέλος
τής Ένώσεως Συντακτών Περιοδικού Τύπου.

Υπεύθυνος φωτοσυνθέσεως: Κατσαούνης
ΕΠΕ Σπ. Δοντά 10, Αθήναι

ΤΕΥΧΟΣ 24 • ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1979 • ΚΙΣΛΕΒ 5740

• Η άναδημοσίευσις κειμένων είναι έλευθέρα,
με τήν προϋπόθεσι δι θά άναφέρεται ή πηγή: Πε-
ριοδικό «Χρονικά», Κεντρικοῦ Ίσραηλιτικοῦ Συμ-
βουλίου.

Τό τρεμούλιασμα τού ζωγράφου στήν έπαφή μέ τό πινέλο. Η διάσπαση τών χρωμάτων. Η άδιάκοπη πάλη μέ τό καναβάτσο. Τό ξεκίνημα γιά μιά περιπέτεια πού μπλέκεται μέ τήν έρευνα γιά τό άγνωστο μέχρι τήν τελική κατάκτηση κάθε ρυθμοῦ. Αύτοί είναι οι στόχοι μου στή ζωγραφική. Εξύμνηση, τραγούδια χαρας, παλμός στήν μελωδία. Αύτα είναι γιά μένα ζωγραφική.

MOSHE ROSENTHALIS

Μέ αύτά τά λόγια παρουσιάζει τό έργο του δ MOSHE ROSENTHALIS, ένας άπο τούς δξιολογότερους Ίσραηλινούς ζωγράφους, ή παρουσίαση τών έργων τού δοποίου έγινε στό Κοινοτικό Κέντρο, άπο 19 - 30 Νοεμβρίου.

ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΔΡΑΣΗ

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 7

σέ πραγματικότητα, συγκεντρώνοντας 995 έργα, πού άντιπροσώπευαν ό,τι πό ώραιό είχαν νά έπιδειξουν όλοι οι λαοί. Άλλα, πρόσθεσε, ότι τά βιβλία μέ τή μεγαλύτερη άξια, τά πέντε τού Μωάση έλειπαν από τή συλλογή. Άκριβώς τότε γι αύτόν τόν λόγο δ Πτολεμαῖος δ Φιλάδελφος θά ἔστειλε έναν πρεσβευτή του στόν μεγάλο άρχιερέα γιά νά τού ζητήσῃ άντιγραφα τών βιβλίων αύτῶν, και νά τόν παρακαλέση νά συνοδεύωνται από σοφούς Ικανούς νά τά μεταφράσουν στήν έλληνική γλώσσα. Ό άρχιερέας θά θέλησε νά ικανοποιήσῃ τής έπιθυμίες τού άρχοντα και θά τού ἔστειλε, έκτός από ένα άντι-

γραφο τής Τορά, και έβδομήντα δύο γραφεῖς, οι όποιοι θά έγιναν δεκτοί μέ μεγαλοπρέπεια και τιμές από τό βασιλιά και τούς αύλικούς του, οι όποιοι έμειναν κατενθουσιασμένοι από τήν άμεση ανταποκρίση τού άρχιερέα. Μετά τής γιορτής οι έβδομηντα δύο ξεκίνησαν άμεσως τής προσπάθειες γιά τό έργο πού είχαν άναλαβει, και τό όποιο ήταν δυσχερέστατο, άν λάβει κανείς ύπ' όψη του ότι δέν είχαν ούτε πρότυπα ούτε λεξικό. Στο νησί τής Πάρου, δίπλα στό ένα από τά έφτα θαύματα τού κόσμου – τόν φάρο τών 180 μέτρων πού οικοδομήθηκε έπι Πτολεμαῖο – δ καθένας από αυτούς έργαστηκε τελείως μόνος του κλεισμένος σέ ένα κελί. Ή άντιπράθεση έβδομηντα δύο κειμένων, πού άποκλιψε μιά απόλυτη και έκπληκτική ταύτιση, έδωσε τήν έλληνική μετάφραση, πού γι' αύτόν τόν λόγο ονομάστηκε «SEPTUAGINTA», «ΕΒΔΟΜΗΚΟΝΤΑ».

Μέ αύτόν τόν τρόπο, κείμενα πού, μέχρι τότε, είχαν διατηρηθή στή μητρική τους γλώσσα και διαφυλαχθή από ένα και μοναδικό λαό, ξαφνικά βρέθηκαν νά είναι απόλυτα καταληπτά στή διάθεση τών άλλων λαών. Ή πύλη, πού μέ τόση προσοχή έίχε φυλαχτή, βρισκόταν όρθιανοχτη, ώστε νά δώση είσοδο στίς «σκηνές τού Σίμη», δηλαδή είσοδο στό πνεύμα τής Βίβλου.

Η Ίουδαία άνηκε στα βασίλεια τών Πτολεμαίων γιά περισσότερα από 100 χρόνια. Στή συνέχεια οι Σελευκίδες κατόρθωσαν νά έξαπλωθούν πρός τόν Νότο, πράγμα πού από καιρό έπιθυμούσαν. Άφοι νίκησαν τόν Πτολεμαῖο τόν Ε' στής έκβολές τού Ιορδάνη ποταμού, τό 195 π.Χ., δ 'Αντιοχος δ Γ', πού έπονομάστηκε Μεγάλος, έκανε θριαμβευτικά τήν εισόδο του στήν Παλαιστίνη κι ή ίουδαία άλλαξε άφεντ γιά μιά άκομα φορά.

Ο λαός τής θεοκρατίας δέχεται όλο και περισσότερο τήν έπιρροή νέων Ιδεών. «Ο Ιάσων, μόλις δέπτεκτησε Ισχύ, έστρεψε τό λαό του στήν πρακτική ζωή τών Έλλήνων. Ιδρύσε ένα γυμναστήριο στούς πρόποδες τής Ακρόπολης, και διάλεξε γιά νά δργανώση τούς καλύτερους από τούς νέους. Λόγω τής άσεβειας τού Ιάσωνα... δ έλληνισμός είδε τόσο καλές μέρες και τά παγανιστικά ήθη έξαπλωθηκαν τόσο πολύ, πού οι ιερείς έχασαν τό ζῆλο τους γιά τό έργο τους, περιφρονούσαν

τίς θυσίες και έτρεχαν στο γυμναστήριο» (2 Μακκαβαῖοι, IV, 10, 12 - 14) .

Θά άναρωτηθή κανείς γιατί ό άθλητισμός δυνατόν νά μην άρεση στόν Θεό τών Ιουδαίων. Είναι γεγονός ότι η τεχνική τών άθλημάτων έκεινο τό καιρό, διέφερε από αύτή που γνωρίζουμε, και όχι σ' δι οι άφορά τίς άσκήσεις πού έχουν μείνει οι ίδιες περίπου έδω και 2.000 χρόνια, άλλα σέ δι οιφορά τήν ένδυμασία η καλύτερα τής τέλειας άπουσίας της. Διότι, γιά νά μπορούν νά άσκούνται οι Έλληνες γυμνώνονταν τέλειως και έκαναν άπλως στό σώμα τους μιά έπαλειψη μέ λάδι. Αύτή λοιπόν ή γύμνια σκανδάλισε τούς εύσεβεis Έβραιος και φάνηκε σάν μιά πρόκληση σέ αύτούς πού πίστευαν στή διαφορά τής φύσης και τού άνθρωπινου σώματος. Έπι πλέον τά άθληματα αύτά γίνονταν μόλις μερικά βήματα μακριά από τό Ναό... Άλλα κι αύτό δέν είναι όλο: πολύ σύντομα Έβραιοι άθλητές έπεσαν σέ πολύ σοβαρές παραβάσεις τού νόμου: «Προσπάθησαν νά μή διαφέρουν από τούς Έλληνες στό σημείο έκεινο τού σώματος, πού κάθε Έβραιος διαφέρει από τούς ύπολοι πους διντρες, άρνηθηκαν δηλαδή τήν περιτομή τους» (I Μακκαβαῖοι, I, 16). Στήν πραγματικότητα, λόγω τής περιτομής τους, τούς κορόδευαν και τούς ύπεβλεπαν, δταν συμμετείχαν σέ άγωνες πού γίνονταν έξω από τήν χώρα, δπως, γιά παράδειγμα, στούς άγωνες τής Τύρου, οι όποιοι κατά τή Βίβλο γίνονταν κάθε 5 χρόνια. (2 Μακκαβαῖοι, IV 18). «Υπέφεραν τόσο πολύ από αύτό τό φθόνο, πού χρησιμοποιούσαν καθε τέχνασμα πού μπορούσαν νά φανταστούν άρκει νά γλύτωναν.

Γιά δεύτερη φορά, δ μεγάλος πειρασμός τού γυμνού είσχωρούσε στήν ίουδαία. Υπήρξε τό κύριο χαρακτηριστικό τών θεοτήτων τής γονιμότητας τής χώρας τής Χαναάν. Καί νά πού τό καλλιεργούσαν στά γυμναστήρια και στά στάδια πού ίδρυονταν σ' δλη τή χώρα. Πρέπει νά σημειώσουμε ότι δινόταν στήν έξασκηση τού σώματος τότε μιά σημασία πολύ ποθειαί δπό αύτή πού άποδίδουμε σήμερα στά άθληματα. Έπρόκειτο γιά άγωνίσματα πολιτιστικής φύσης, άφιερωμένα στούς ξένους θεούς Δία και Άπολλωνα. Κάτω από αύτές τίς συνθήκες ή άντιδραση τών πιστών δέν μπορούσε παρά νά είναι βίαιη, κι άκομα περισσότερο γιατί οι νέοι άφέντες, οι Σελευκίδες, έκαναν δι οι μπορούσαν γιά νά τήν προκαλέσουν.

Άπο τό βιβλίο τού W. KELLER «Η Βίβλος βγαλμένη από τήν δημοσί» (Έκδοση Pion, 1975).

Η παγκόσμια μέρα τής Βίβλου άφιερωμένη στόν Korczak

Μέ τήν εύκαιρια τού Έτους τού Παιδιοῦ, ή XVI Παγκόσμια Ήμέρα τής Βίβλου, πού γιορτάζουν κάθε χρόνο οι Κυρίες τής Ισραηλιτικής Κοινότητος Αθηνῶν, ήταν άφιερωμένη στό διακεκριμένο φιλόσοφο, γιατρό και παιδαγωγό Janusz Korczak.

Ο Korczak άσχολήθηκε ειδικά μέ τό παιδί κι ένα μεγάλο μέρος από τίς έμπνευσμένες ίδεες του κωδικοποιήθηκαν στή Διακήρυξη τών Δικαιωμάτων τού Παιδιοῦ, τού ΟΗΕ. Τό 1978, μέ τήν εύκαιρια τών 100 χρόνων από τήν γέννηση του, ή ΟΥΝΕΣΚΟ τόν άνέφερε στό Παγκόσμιο Ήμερολόγιο Έπετείων, σάν έλαχίστη άναγνωρίσι στήν προσφορά του στό παιδί.

Η έκδήλωσις έγινε τήν Δευτέρα 3 Δεκεμβρίου, ώρα 7. 30 μ.μ., στό Πνευματικό Κέντρο (Βησσαρίωνος 9). Μίλησαν οι κυρίες Z. Μπενβενίστε, Γκ. Καπόν και Φλ. Μιχαέλ.

עַץ חַיִם הַיָּא

Δένδρον ζωῆς εἶναι ἡ Τορά...

(Παροιμ. 3:18)